

STAVEBNĚHISTORICKÝ PRŮZKUM HOSPODÁŘSKÉHO DVORA PREMONSTRÁTSKÉ KANONIE NA HRADISKU U OLMOUCI

LEOŠ MLČÁK

Building History Research of the Agricultural Court of the Canonry of Premonstratensians at Hradisko near Olomouc

The article presents the results of building history research of the agricultural court at the compound of the former Canonry of Premonstratensians at Hradisko near Olomouc. The first part deals with the compound's history, the second with its characteristics and changes. The large facility surrounding the square court is situated southeast of the canonry. The wings are single storeyed, covered with a continuous saddle roof. The current court stands on the site of the Baroque court, depicted in the 1692 veduta of the monastery, which was twice damaged by fire. The archival records about the course of the construction have not been found. Indirect data indicates that the new court was built during 1715–1718. The author hypothesises that the builder Lukáš Kleck was the court designer as he worked for the canonry and designed palaces in Konice and Jesenec.

Key words: Premonstratensians – agricultural court – military hospital – general seminary – Hradisko officials dwelling – Josef Alois Stabel – ing. Hälbig – abbot's garden

Príspevek približuje výsledky stavebněhistorického průzkumu hospodářského dvora v areálu někdejší premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce. V první části se věnuje dějinám objektu, v druhé jeho charakteristice a proměnám. Rozsáhlý dvůr po celém obvodu zastavěné čtvercové dispozice stojí jihovýchodně od konventu. Všechna křídla jsou přízemní, zastřešená plynule navazující sedlovou střechou. Současný dvůr je na stejném místě jako raně barokní dvůr zachycený na vedutě kláštera z roku 1692, který poškodil dvakrát požár. Archivní údaje o průběhu vlastní stavby nebyly nalezeny. Nepřímé údaje ukazují, že stavba nového dvora probíhala zejména v letech 1715–1718. Návrh dvora spojuje autor hypoteticky se stavitelem Lukášem Kleckem, který pro kanonii pracoval a navrhl zejména zámky v Konici a Jesenci.

Klíčová slova: premonstráti – hospodářský dvůr – vojenská nemocnice – generální seminář – obydlí hradiských oficiálů – Josef Alois Stabel – ing. Hälbig – opatská zahrada

DĚJINY

Benediktinský klášter na Hradisku byl založen ke staršímu kostelu sv. Štěpána roku 1077 a v únoru následujícího roku vysvěcen. Kolem roku 1151 byli benediktini z popudu olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka na Hradisku vystřídáni proreformním řádem premonstrátů. Premonstrátská kanonie vlastnila rozlehlé dominium, k jehož správě užívala řadu hospodářských budov a rezidencí. Jednou z nich byla i barokní čtyřkřídlová budova hospodářského dvora s byty klášterních oficiálů a oranžerií, která se rozkládá vpravo od průčelí kanonie. Dochovala se jako jediná z kdysi rozlehlého hospodářského areálu. Nynější stavbě předcházela starší raně barokní hospodářský dvůr, který roku 1705 zničil požár. Na veduté

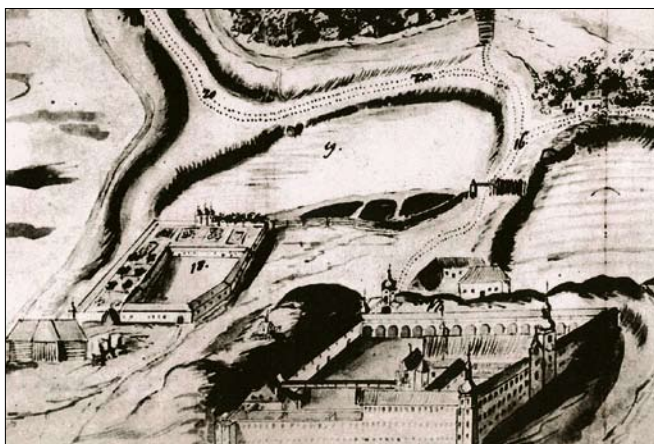

Obr. 1: Klášterní Hradisko (městská čtvrť Olomouce) – letecký pohled na bývalou premonstrátskou kanonii na Hradisku (foto archiv Vojenské nemocnice Olomouc).

Obr. 2: Premonstrátská kanonie na Hradisku s rozestavěným konventem a hospodářským dvorem v roce 1691 (foto K. Dolejší).

Obr. 3: Premonstrátská kanonie na Hradisku s pokračující výstavbou konventu a hospodářským dvorem v roce 1691 (reprofoto L. Mlčák).

Olomouce z roku 1667 jsou budovy starého dvora zakryty vzrostlou zelení. Jejich podobu detailněji zachycují až dvě perspektivní perokresby z průběhu roku 1691, které byly pořízeny jako přílohy ke spisu týkajícího se sporu premonstrátské kanonie na Hradisku s městem o rybníky v okolí kláštera. První z nich dokumentuje prostor mezi kanonií a Hradskou bránou, vedoucí od východu do olomouckého Předhradí. V pravém horním rohu perspektivního plánu je zachycena podoba olomouckého hradu po raně barokní přestavbě. V jeho dolní části je dokumentována rozestavěná premonstrátská kanonie a vlevo od ní raně barokní hospodářský dvůr. Z kanonie je zachyceno původní opatství s hlavní bránou opatřenou věží s cibulovou střechou. Raně barokní konvent je rozestavěn po severovýchodní rondel, na jeho druhém nádvoří dosud stojí gotická kapitulní kaple Panny Marie Sněžné.

Hospodářský dvůr je na plánu označen číslem 18. Je tvořen několika budovami se sedlovými střechami, které jsou sešskupeny kolem lichoběžníkového dvora. Na západní straně je jedno z křídel zalomeno, zřejmě z důvodů na tomto místě vystupujícího a později odtěženého skalního podloží. Hlavní vjezd je situován na sever. Východně od vlastního hospodářského dvora je položena zahrada s ohradní zdí, na severovýchodním nároží opatřená nízkou věžičkou. Obdobné nárožní věžičky později tvořily i nároží ohradní zdi mladší konventní zahrady. Severně od hospodářského dvora stála velká roubená stodola. Na jižní straně přiléhala k hospodářskému dvoru okrasná zahrada opatství s ještě manýristickým letohrádkem, který měl centrální dispozici se čtyřmi věžičkami. Poblíž opatské zahrady se rozkládaly rybí sádky. Podobně zachycuje hospodářský

dvůr i druhý perspektivní plán, od předchozího se lišící pouze v nepodstatných detailech. V denících kanonie je opatská zahrada připomínána 12. dubna 1695, kdy v ní byla provozována hra *lusum pyramidarum*.¹⁾ Klášterní dvůr je zmíněn téhož roku, kdy v jeho blízkosti začali jezuité se souhlasem kanonie lámat kámen pro svou stavbu.²⁾

Dne 31. října 1705 vypukl v hospodářském dvoře rozsáhlý požár, který v něm zničil veškerou zásobu sena a slámy. Požár se přenesl i na sousední střechu opatství, pokrytou šindelem. Opatství vyhořelo. Vznikly velké škody, zničena byla mimo jiné i vzácná sbírka kolem 300 obrazů, věnovaná kanonii odkazem zemřelého světicího biskupa Ferdinanda Schröffela ze Schröfelsheimu, který jako velký příznivce kláštera byl v roce 1702 pohřben v konventním kostele. Opravený dvůr následně vyhořel znovu. Dokládá to zmínka diáře z roku 1718, v níž je uvedeno, že za posledních deset let dvůr dvakrát vyhořel.³⁾

Výstavba nového dvora, který začal sloužit převážně jako obydlí oficiálů, byla zahájena po druhém z požárů v roce 1715. Je možné, že souvisela s rozsáhlým ohněm, který úplně zničil osadu v blízkosti kláštera. Tu pak opat Bönisch následujícího roku vysadil dál od kanonie. Postaveno bylo celkem 5 obydlí mimo dům pro šafáře. Jižně od nově postavené vsi dal opat založit jablonořový sad.⁴⁾

Není vyloučeno, že do velkoryse pojedené novostavby mohly být integrovány i použitelné zbytky staršího zdiva,

1) Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, inv. č. 203, sig. II 5, fol. 95r.

2) Tamtéž, fol. 136r.

3) MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1718, inv. č. 210, sig. II 12, fol. 32v-33r.

4) MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Druhá kniha análů z let 1594–1741, inv. č. 200, sig. II 2, s. 348.

kteřé ale nebyly při orientačním sondážním průzkumu omítek dvorních fasád zjištěny. Stejně tak se neprojevují žádné formální rozdíly v zastropení jednotlivých místností. Také celý krov, až na několik menších úprav v 19. století, nejevil při průzkumu významnější konstrukční rozdíly. Je zjevné, že při výstavbě dvora v letech 1715–1718 vznikly nejen fasády průčelního, ale i fasády severního a jižního křídla, které byly přizpůsobeny novým obytným funkcím i nově zřízenému skleníku se zahradnickým zázemím.

Po třech letech stavby je 25. dubna 1718 diářem zmíněno, že dvůr i s obydlím oficiálů byl pro větší bezpečnost pokryt pálenými taškami. Dne 13. května 1718 se připomíná, že hradiský purkrabí, v pramenech nazývaný *burgavius noster*, se přestěhoval do klášterního domu ve městě, kde měl pobývat do doby, než mu bude v novém dvoře upraven jeho byt. Svou prozatímní kancelář si zřídil pod knihovnou na Hradisku. Zahradník se do nového dvora, *in novam villam*, nastěhoval 28. května 1718. Klíč od svého bytu v novém dvoře obdržel 4. července téhož roku i správce obilnic *granarius* Václav Prchala. Dvůr, kde bylo dokončeno zastřešení sýpky, převor 7. července 1718 posvětil.⁵⁾ Rychlost, s jakou výstavba nového dvora probíhala, odpovídala u hradiských premonstrátů jejich nebytové stavební aktivitě i potřebou co nejrychleji obnovit správní sídlo rozsáhlého Dolního klášterního panství i provozního zázemí kanonie, sloužící mimo jiné také pro kočáry, vozy, koňské stáje a chlévy.

Na průčelí nového dvora byla 2. srpna 1718 osazena socha řádového patrona sv. Norberta s kovovými olivovými ratolestmi. Průčelí 1. srpna 1718 doplnil znak stavebníka opata Benedikta Bönische se dvěma anděly. Jeho autorem byl významný italský sochař Baldassar Fontana (1661–1733), který byl také tvůrcem štukové výzdoby v několika interiérech na Hradisku i na Svatém Kopečku. Opatem na Hradisku byl Bönisch v letech 1714–1721. Do nového dvora, vybudovaného u paty kláštera, *ad radices*, se brzy vrátil i hradiský purkrabí, jehož hostem byl v jeho zdejší novém bytě 6. listopadu 1718 převor s dalšími konventuály. Podle zmínek v diáři byli v areálu dvora ubytováni klášterní oficiálové a písaři. Purkrabím byl v první třetině 18. století Václav Tomáš Sancius.

Pokud jde o autora stavby, nebylo jeho zjištění prozatím úspěšné. S velkou pravděpodobností šlo o stavitele, který v této době pracoval pro premonstrátskou kanonii na Hradisku. Dispozice ani tvarosloví hospodářského dvora se bohužel nijak výrazně neliší od jiných tehdy prováděných staveb. Na rozdíl od starších klášterních diářů, deníky z let 1715–1719 stavitele ani projektanta tehdy prováděných staveb neuvádějí, a to ani v případě v té době souběžně realizovaných staveb na Svatém Kopečku. Z olomouckých stavitelů pracoval pro premonstráty v letech 1705–1706 na přestavbě rezidenčního zámku v Konici Lukáš Kleckel. Zemřel 15. května 1716. Některé jeho zakázky převzal po jeho smrti Wolfgang Reich († 1730), který se 16. listopadu 1716 oženil s Klecklovou vdovou Annou Kateřinou. Pro premonstráty byl činný až na konci svého života, kdy vystřídal na stavbě nové prelatury s kostelem sv. Štěpána Karla Reynu. Vlastní projekční

činnost u něj zatím není archivně doložena, realizoval výhradně cizí projekty.

Další olomoucký stavitel Jan Jakub Kniebandl se narodil 27. ledna 1665 ve Znojmě, nikoliv až roku 1670, jak je dosud v literatuře běžně uváděno.⁶⁾ Ve věku 26 let se 27. července 1691 jako zednický tovaryš výhodně oženil s dcerou olomouckého zednického mistra Wolfganga Klingenleitnera (? – 1708) Barborou Terezií, což mu pomohlo se v Olomouci usadit a vstoupit do zednického cechu. Zemřel 5. ledna 1730 ve věku 65 let.⁷⁾

Po roce 1700 Kniebandl vedl fortifikační práce na Cíkánské baště, roku 1707 se podílel na budování základů sochy sv. Floriána, později Jupiterově, na Dolním náměstí. Roku 1718 navrhl a realizoval přístavbu olomoucké radnice, roku 1720 začal s obnovou radniční kaple sv. Jeronýma a sv. Vavřince. V letech 1721–1724 realizoval svůj návrh na přestavbu kaple Všechny svatých v bývalém městském vězení, v němž byl umučen Jan Sarkander. Ve stejném období stavěl Nový jezuitský konvikt s centrální kaplí Božího Těla. Roku 1722 předložil rozpočet na stavbu kostela v Kralicích na Hané.⁸⁾ V letech 1725–1727 stavěl budovu Stavovské akademie. Roku 1727 provedl zednické práce na Merkurově kašně a roku 1728 na soše sv. Floriána na Žerotínově náměstí.⁹⁾ Dochoval se jím podepsaný náčrtek starého gotického kostela ve Velkém Týnci. Nebyl datován, nalézá se ale ve spisové složce datované léty 1729–1731. Je tedy patrně posledním dochovaným Kniebandlovým plánem.

Z uvedených stavitelů má k použitému tvaroslovím hospodářského dvora nejbližší Lukáš Kleckel, který sdružené pilastry se společnou římsou a patkou použil na fasádách premonstrátských rezidenčních zámků v Konici i Jesenci, na rámování portálu na průčelí jezuitského semináře sv. Františka Xaverského i na projektu kaple v Prušánkách.¹⁰⁾ Odlišné je členění kladí, i použití vpadlin na dřicích pilastrů, což je ale zjevně inspirováno některými vnějšími fasádami kanonie. Klecklem vypracovaný projekt hospodářského dvora mohl vzniknout buď roku 1715, nebo i dříve, například záhy po požáru prelatury a starého dvora roku 1705, kdy pracoval v Konici. Po jeho smrti roku 1716 mohl stavbu dokončit jiný stavitel, nebo zednický mistr.

Protože nově postavený hospodářský dvůr kapacitně záhy nedostačoval, položil tehdejší převor a pozdější opat Pavel Václavík roku 1736 základní kámen k dalšímu hospodářskému dvoru severně za konventní zahradou.¹¹⁾ Dvory pak byly rozlišovány jako dvůr *Dolní*, který byl starší, a *Zadní*,

6) M. Togner, Kameníci, zedníci a stavitelé v Olomouci 1650–1780, Umění XXV, 1977, s. 265–272, zde s. 269; M. Pavlíček, Jan Jakub Kniebandl, in: O. Jakubec – M. Perůtka edd., Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780. 3. Historie a kultura. Olomouc 2011, s. 231. MZA, Matrika narozených farního kostela sv. Mikuláše ve Znojmě z let 1654–1678, sig. 15007, s. 166.

7) Zemský archiv (dále jen ZA) Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela sv. Mořice z let 1682–1758, sig. O III 25, s. 426.

8) Z. Kudělková, Drobnosti k barokní architektuře Moravy I, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 24–25, Řada uměnovědná F19–20, Brno 1975–1976, s. 118–124, zde s. 118.

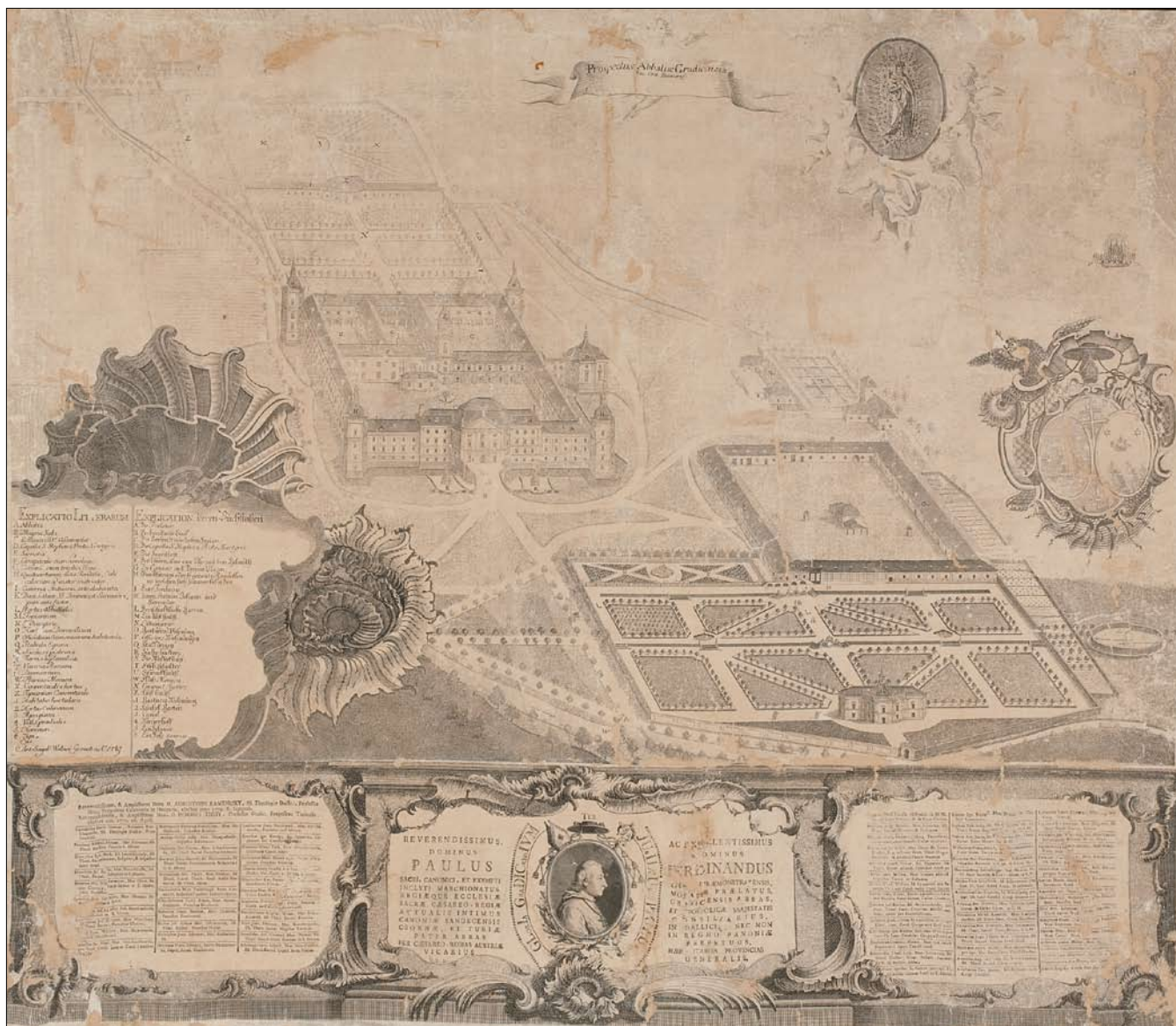
9) M. Togner, o. c. v pozn. 6, s. 269; M. Pavlíček, o. c. v pozn. 6, s. 231.

10) V bývalém semináři dnes sídlí Teologická fakulta. Zámek v Jesenci byl rezidencí premonstrátů ze Zábřovic.

11) MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1736, inv. č. 210, sig. II 21, fol. 64r.

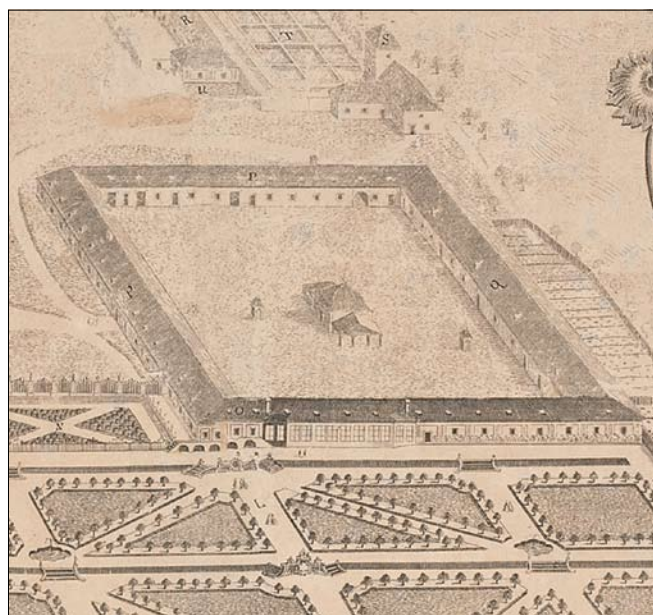
5) MZA, o. c. v pozn. 3, fol. 32v–33r, 37v, 43r, 52r–53r.

kteřý byl postaven později.¹²⁾ Velká volně stojící oranžerie byla v konventní zahradě. Malá oranžerie se skleníkem se nacházela v pravém křídle starého hospodářského dvora a byla připojena k zahradě opatství. Dne 5. června 1752, ve výroční den svého zvolení, dal v tomto skleníku prostřít stůl pro 36 hostů opat Václavík. Stalo se tak v souvislosti s posvěcením nového letohrádku v opatské zahradě. Podařilo se zachycet na mědirytině odkazující k roku 1749. Patrový letohrádek má centrální dispozici. Stojí na hlavní komunikační ose zahrady s pravidelnou parkovou úpravou, která letohrádek spojuje s oranžerií.

V roce 1756, v souvislosti s tehdejšími vojenskými událostmi, bylo z nařízení velitele olomoucké vojenské pevnosti generála Ernsta Dietricha Marschalla (1692–1771), zahájeno bourání ohradní zdi okolo zahrady opatství. Se zemí měl být srovnán i nedaleký hostinec i nedávno velkým nákladem postavený letohrádek v opatské zahradě.¹³⁾ Ke zboření letohrádku i hostince pak skutečně došlo, protože podle zprávy z 3. července 1781 byl v zahradě opatství

Obr. 4: Perspektivní plán premonstrátské kanonie z roku 1749 a výřez s hospodářským dvorem (foto archiv Muzea umění v Olomouci, Zdeněk Sodoma).

12) MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1761, inv. č. 233, sig. II 35, fol. 19r.

pro opatovy hosty oběd podáván v okrasné zahradě, pro hosty konventu ve skleníku.¹⁴⁾

Barokní areál bývalého Hospodářského dvora velmi názorně dokumentuje perspektivní grafika z roku 1749, kterou dal po dokončení rekonstrukce kláštera, pořídit opat Pavel Václavík. Dokládá to jeho portrét v pravém horním okraji mědirytiny nesený trojicí andělů a opatův znak. Čtvrtý anděl v pozadí drží mluvící pásku. Grafika vznikla podle perspektivního plánu pořízeného v roce 1749 vojenským inženýrem Antonínem Josefem Walnerem. Ve variantách byla zřejmě používána i později, což dokládá její aplikace na společné univerzitní tezi hradiských konventuálů. Spodní textovou část univerzitní teze, která vznikla až v poslední třetině 18. století, tvoří obvyklá nápisová legenda se jmény defendentů a podobiznou patrona, opata Pavla Václavíka (1700–1784). Od starší verze mědirytiny se liší úpravou tří částí. Pozměněn byl text mluvící nápisové pásky a podobizna opata nahrazena mariánským medailonem. Hospoda, zbořená v roce 1756 v souvislosti s pruskou válkou, je v rokokové kartuši nahrazena motivem mušle.

Na prospektu je zobrazena kanonie z ptáčích perspektivy. Ústřední stavbou na mědirytině je klášter, jehož částečná rekonstrukce vyvrcholila v roce 1751 jubilejní oslavou šestého výročí příchodu premonstrátů na Klášterní Hradisko. Jednotlivé části kanonie jsou označeny velkými písmeny a čísly. Odkazují k připojené vysvětlující legendě: A – prelatura, B – slavnostní sál, C – kostel Nanebevzetí Panny Marie, D – kaple sv. Štěpána, E – sakristie, F – zvonice se slunečními hodinami, G – kanonie se 3 nádvořími, H – nárožní rondely, I – fontána, K – sochy sv. Jana Nepomuckého a sv. Jana Sarkandra. Za konventem je směrem na sever zobrazena konventní zahrada, ukončená letním refektářem, za ní libosad a nový hospodářský dvůr. Konventní zahrada je označena písmenem X, zahradníkovo obydlí číslem 1, letní refektář číslem 2, vodní kanál číslem 3, nový hospodářský dvůr číslem 4, stodola číslem 5 a dřevník číslem 6.

Před průčelím opatství je vlevo budova později zbořeného hostince a vpravo starý hospodářský dvůr se zahradou opatství. Hospodářský dvůr je na mědirytině zobrazen jako pravidelný čtyřkřídlý přízemní objekt, postavený kolem zhruba čtvercového nádvoří. Obydlí oficiálů, označená písmeny P, zaplňují celé západní a severní křídlo budovy. Ve východním křídle, označeném písmenem Q, byly stáje. Do jihozápadního nároží je situováno obydlí zahradníka označené písmenem O. Na něho navazuje předstupující skleník prolomený 12 velkými okny.

Obr. 5: Katastrální plán kanonie a hospodářského dvora z roku 1780, zhotovený zemským inženýrem Jacobi von Eckholmem (srov. pozn. 23, reprofoto L. Mlčák).

Uvnitř nádvoří stojí tři menší přímo na sebe navazující objekty kočárovny. Střední z nich má centrální dispozici, je mírně převýšený a završený stanovou střechou. K němu je po pravé straně připojen otevřený přístřešek se sedlovou střechou. Na mladším situačním plánu je později uprostřed nádvoří zachycena dřevěná kočárová remíza se sedlovou střechou. V jižním křídle je možné kromě prosklené stěny skleníku, rozpoznat při jihozápadním nároží terasu, vynesenu pět oblouků, a k ní přiléhající venkovní oranžerii, označenou písmenem N.

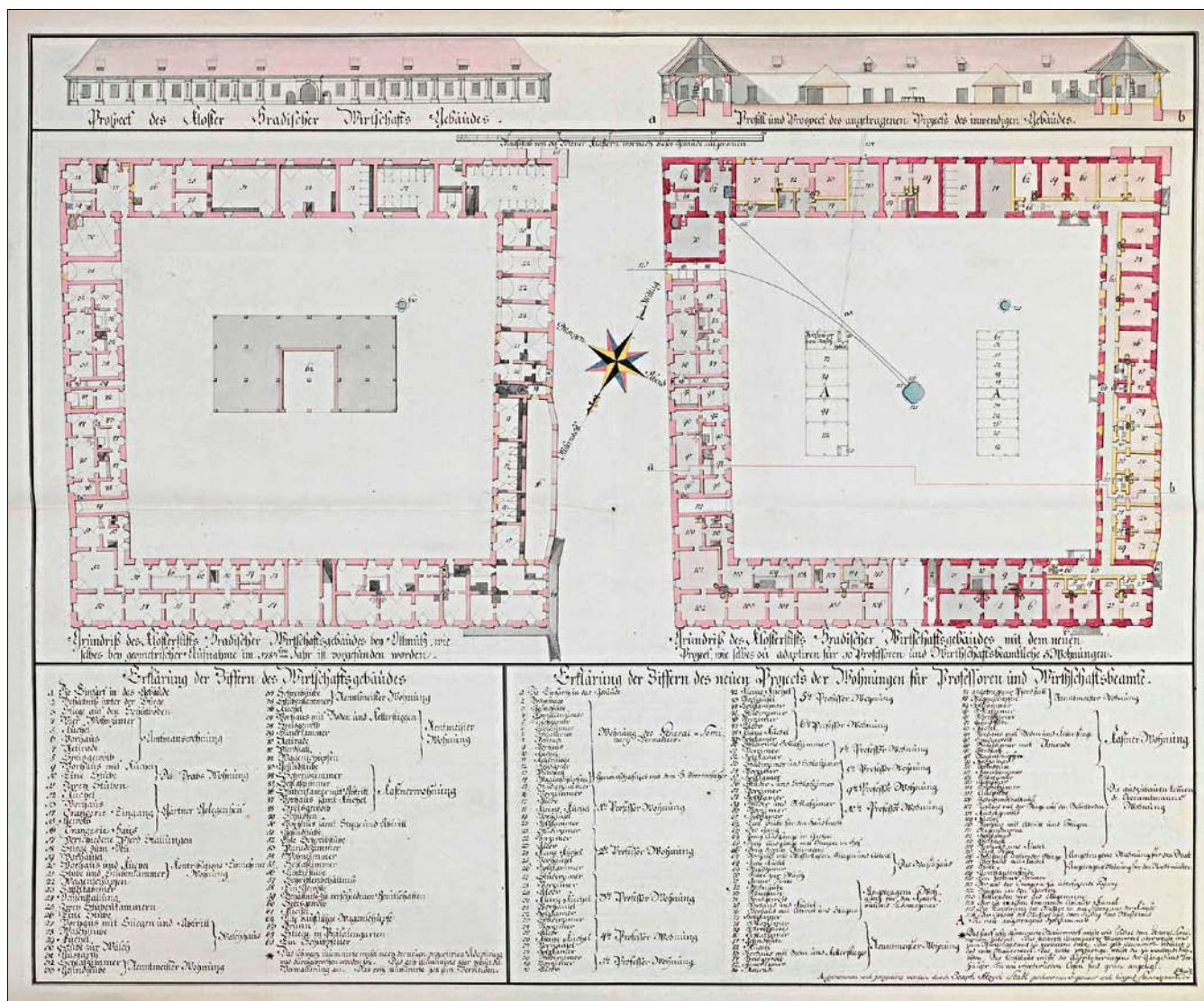
K terase ústí hlavní kompoziční osa přilehlé zahrady opatství, směřující k letohrádku a jižní vstupní bráně. Zahrada opatství je označena písmenem L, letohrádek písmenem M. Letohrádek má obdélnou dispozici s jižním jednoosým konkávně probraným rizalitem, ukončeným kopulovou střechou s věžičkou. Oranžerie i okrasná část opatské zahrady jsou oploceny. Hlavní brána do opatské zahrady je umístěna od západu na hlavní podélnou osu. Další brána je situována od města, od jihu, na kratší osu a lze jí vstupovat přímo k letohrádku. Oranžerie je směrem ke klášteru uzavřena plotem s kovanými mřížemi a zděnými pilíři, na nichž jsou osazeny plastiky andělů. Zbývající část opatské zahrady je obehnaná plnou zdí, členěnou vpadlinami. Ohradní zeď je prolomena bránami s kamennými plastikami andělů, jejichž torza dokládají ještě fotografie pořízené Památkovým úřadem v Brně roku 1936.

Do nádvoří hospodářského dvora vedly dva, dodnes dochované vjezdy. Hlavní od západu a vedlejší od severu z cesty k vodárenské věži a rybím sádkám. Vodárenská věž je označena písmenem S, rybí sádky písmenem T. K rybím sádkám přiléhal výčep, označený písmenem U, a cukrárna, označená písmenem R. Za hospodářským dvorem i za opatskou zahradou se směrem k východu rozkládal oplocený ovocný sad a zeleninová zahrada. Hospodářský dvůr byl zastřešen sedlovými střechami s vikýři.

13) Tamtéž, inv. č. 230, sig. II 32, fol. 202r.

14) MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1781, inv. č. 239, sig. II 41, fol. 29a.

Obr. 6: Plán stavu hospodářského dvora před zrušením kanonie roku 1784 a návrh jeho nového využití na Generální seminář, který vypracoval kameník a přísežný inženýr Josef Alois Stabel (foto archiv Muzea umění v Olomouci).

Zobrazené fasády byly členěny lizénovými rámy a pilastry, okna byla rámována šambránami.

Dne 18. srpna 1784 byla premonstrátská kanonie na Hradisku zrušena. Spolu s klášterem byl řádu odebrán téměř všechen movitý i nemovitý majetek, včetně Dolního panství, jehož součástí tehdy bylo 8 poplužních dvorů s polnostmi, zahradami, pastvinami a lesy. Kanonie na Hradisku byla před svým zrušením nejbohatším klášterem na Moravě. Majetek zrušeného kláštera přešel na Náboženský fond s názvem Státní panství Hradisko. Spravovalo ho Vrchní ředitelství komorních a státních statků.

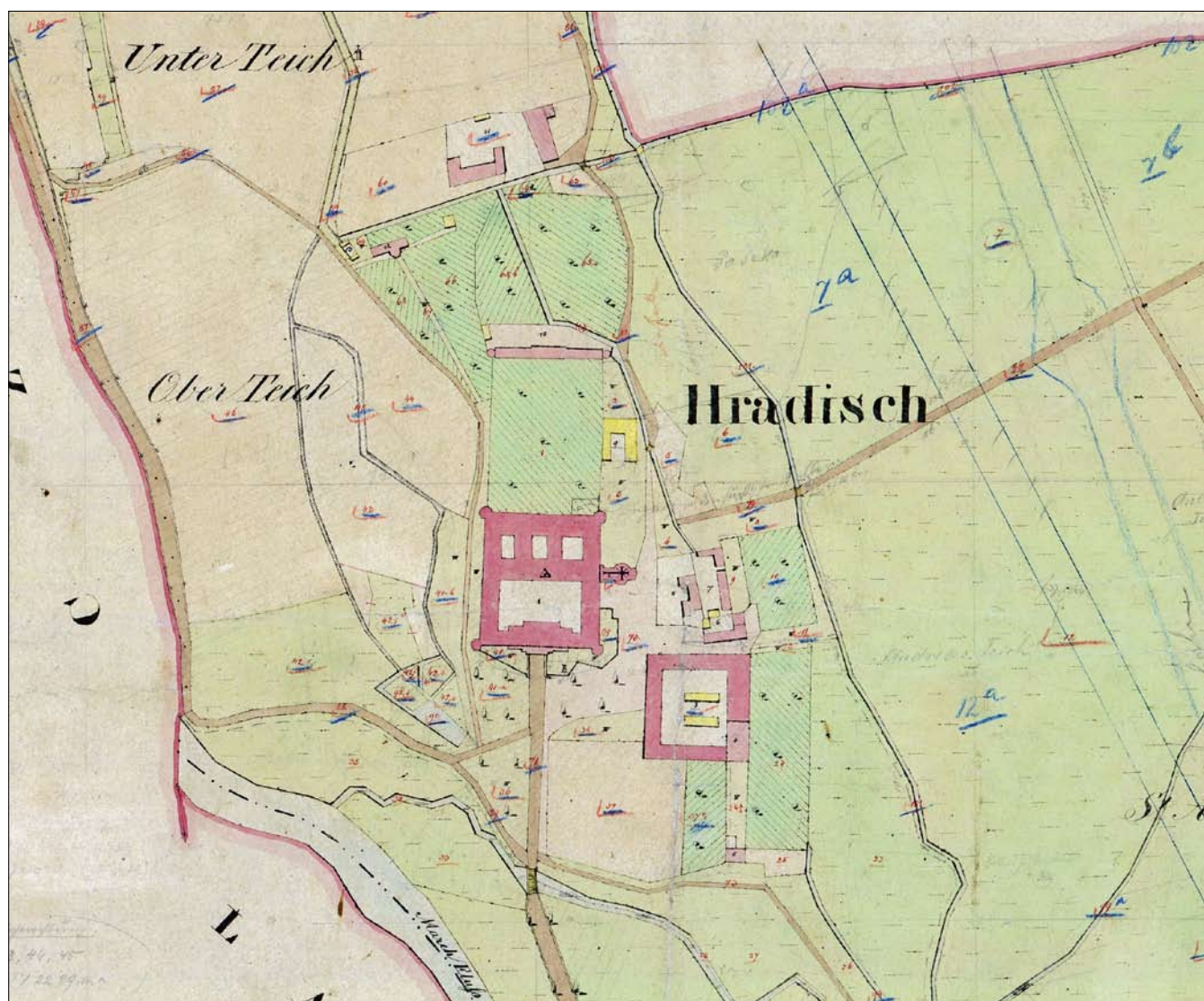
Po zrušení kanonie bylo rozhodnuto, že její budovy budou sloužit Generálnímu semináři, josefínskému státnímu studijnímu ústavu, určenému výchově budoucích kněží pro celou Moravu. Plány na adaptaci kanonie zhotovil roku 1784 olomoucký kamenický mistr a úředně ověřený inženýr Josef Alois Stabel, který současně vypracoval i plány na nové využití budovy hospodářského dvora, určené k ubytování profesorů semináře. Kromě plánů Hospodářského dvora Stabel v roce 1784 navrhl i stavební úpravy zrušené premonstrátské kanonie na Hradisku pro využití na Generální seminář určený k výchově ka-

tolických kněží. Tři půdorysné plány zachycují původní a nové využití kláštera.¹⁵⁾

V předním traktu průčelního západního křídla hospodářského dvora se v jeho levé části nacházela před rokem 1774 písárna (51), rohová parádní světnice (53), pokoj (54), ložnice (55), úřadovna (56) a archiv pisárny (57). Dvorní trakt byl využíván jako zázemí předního traktu. Pravá část průčelního křídla sloužila v obou traktech k obytným účelům a jeho zázemím. Byla vybavena kachlovými kamny, kuchyňskými pecemi a dvěma záchody. Při průjezdu byl byt hlavního hospodářského úředníka, dále byt drába a zahradníka. Jižní křídlo vyplňovala oranžerie (16), sklad koňských strojů (17), byt kontribučního správce (20–21), dvě kočárovny (22) a komora k uskladnění sedel. Ve východním křídle byly čtyři koňské stáje (17). První s 16 stánými, druhá se 3, třetí s 12 a čtvrtá s 5 stánými, dále volský (24) a kravský chlév (17). V severním křídle byla prádelna (28–30), boční hospodářský průjezd (31), tři byty hospodářských nájemců (32–48), kůlna (50) a světni-

15) Podrobně jsem plány popsal roku 2011. L. Mlčák, Olomouc Klášterní Hradisko. Bývalá premonstrátská kanonie. Uherské Hradiště 2011, s. 56.

Obr. 7: Katastrální plán kanonie z roku 1834, zhotovený Edelmanem a F. Winterem (srov. pozn. 17, foto L. Mlčák).

ce sluhu (51). Ve dvoře stála kůlna pro hospodářské vozy (62) a studna (63).

Po adaptaci roku 1774 byl v levé části průčelního křídla rodinný pokoj (101), ložnice (102), světnice písaře (103), písárna (104), archiv písárny (106) a byt vrchního správce (108–110), drába (114–116) a nočního hlídače (115–116). Do suterénu bylo situováno vězení. V pravé části průčelního křídla byt ředitele Generálního semináře s příslušenstvím (3–12), kočárovna a stáj společná se správcem (14–15), studovna (15) a byty dvou profesorů (18–26). Jižní křídlo bylo využito na studovnu (27) a byty dalších pěti profesorů (28–48). Bytům profesorů sloužila i pravá část východního křídla. V jeho levé části byla kočárovna (14), koňská stáj se 6 stánými, byt drába v patře (114–116), byt nočního hlídače (117–118), vězení (119), koňská stáj se 4 stánými (113), byt kontribučního správce (72–76) a prádelna (67–70). Severní křídlo obýval kontribuční správce (71–77), dva hospodářští nájemci (78–90) a hospodářský správce (91–99). Roku 1790 byl Generální seminář zrušen a hospodářský dvůr byl nadále využíván již jen jako sídlo správy bývalého klášterního velkostatku.

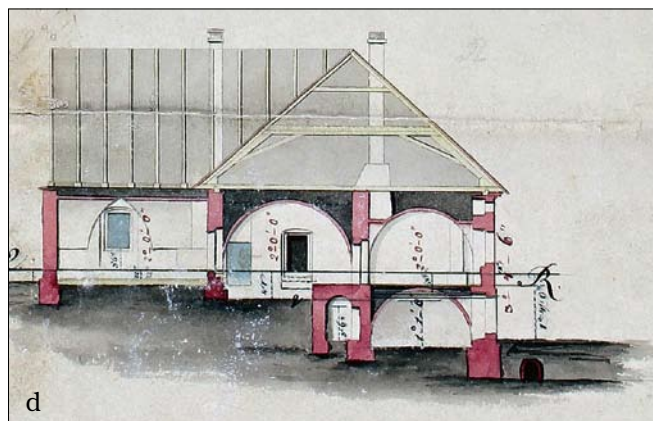
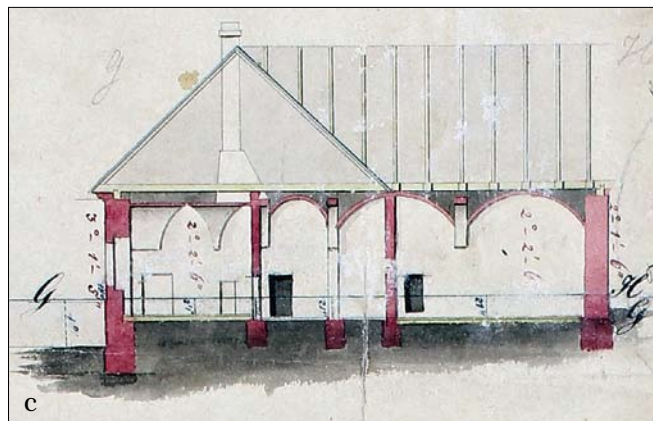
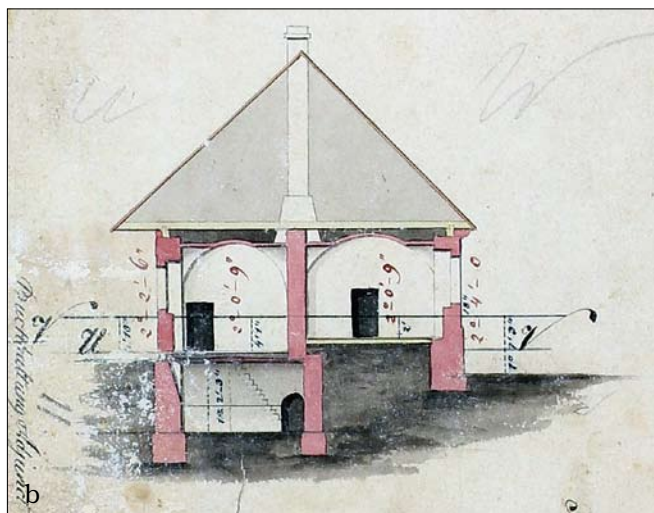
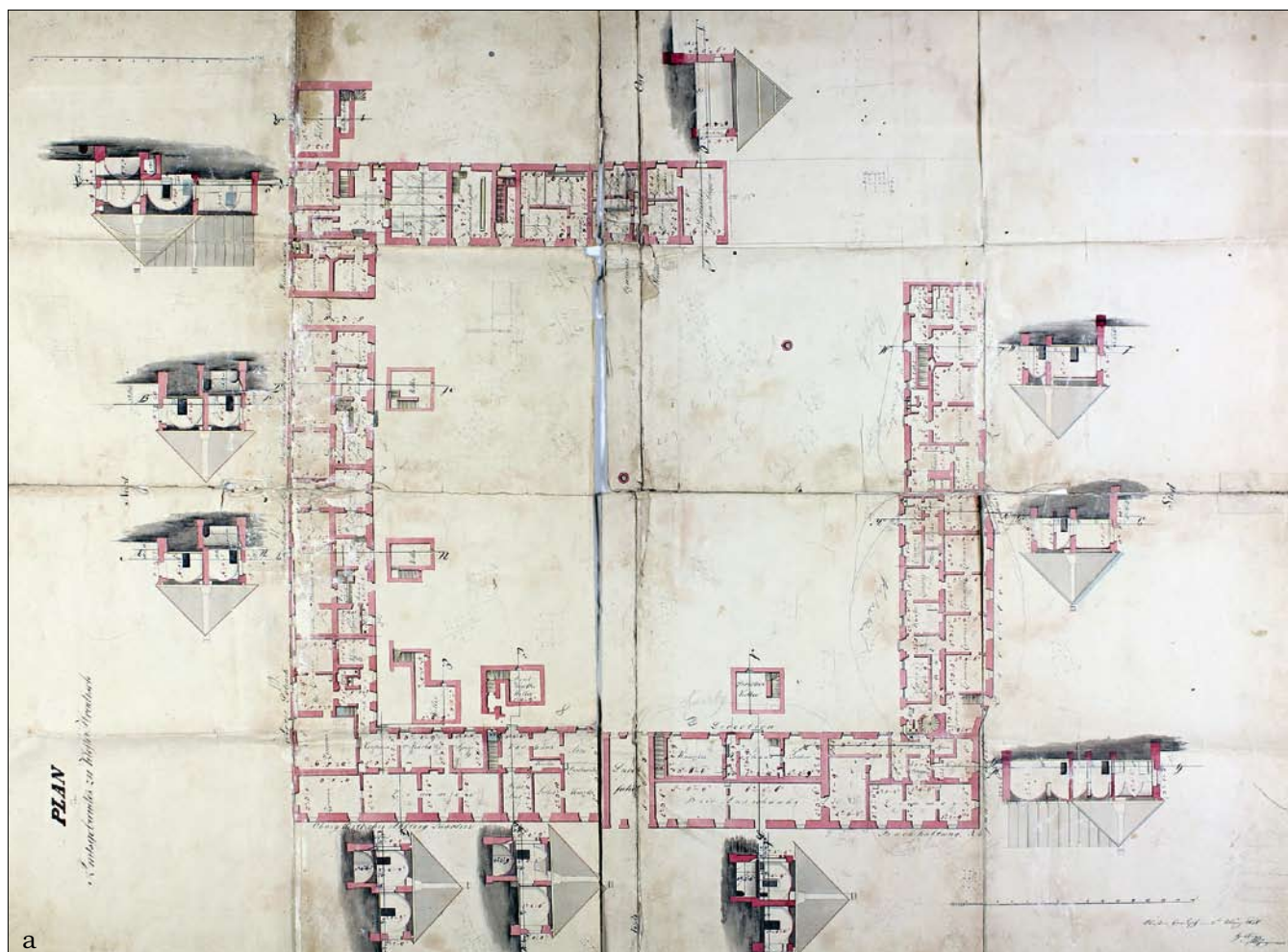
Dolní panství, jehož správním centrem bylo Klášterní Hradisko, koupil od Náboženského fondu roku 1826

v dražbě za 410 000 zlatých Filip Ludvík hrabě Saint Genois d' Anneaucurt (1790–1857), císařsko-královský skutečný tajný rada a komorník. Žil spolu s manželkou Johannou, rozenou sv. paní von Trach ve Weikersdorfu a v Leopoldstatdu u Vídně. Podle ocenění velkostatků k roku 1855 měl statek Hradisko výměru 7475 měřic zemědělské půdy, tehdy odhadnuté na 2 562 703 zlatých.

Stav hospodářského dvora je v této době podrobně dokumentován plánem, který 1. března 1856 podepsal Franz Hälbig.¹⁶⁾ Hälbig je také autorem plánu zadního hospodářského dvora, který vypracoval roku 1853. Dvůr, který i nadále převážně sloužil ke správě panství a k ubytování panských úředníků, se tehdy oficiálně nazýval *Amtstgebäude in Kloster Hradisch*, úřednická budova na Klášterním Hradisku. Vpravo od hlavního vjezdu se v předním traktu západního křídla nacházel výčep piva. Byl přístupný přímo z průčelí. Příčkou byl rozdělen do dvou místností. Za výčepem bylo umístěno ředitelství se schodištěm na půdu, kancelář, předstíň a archiv. Z předstíňe byl přístupný samostatný sklep, příslušející k ředitelství. V pravé krajní části západního křídla byl byt účetního Říhy. Při průčelí

16) Plán hospodářského dvora z roku 1856, ZA Opava, pobočka Olomouc, Velkostatek Klášterní Hradisko, sig. XI 8, kart. 176.

Obr. 8: Plán hospodářského dvora vypracovaný ing. Hälbigem v roce 1856 (srov. pozn. 16 a 24, reprofoto ZA Opava, b–d řezy).

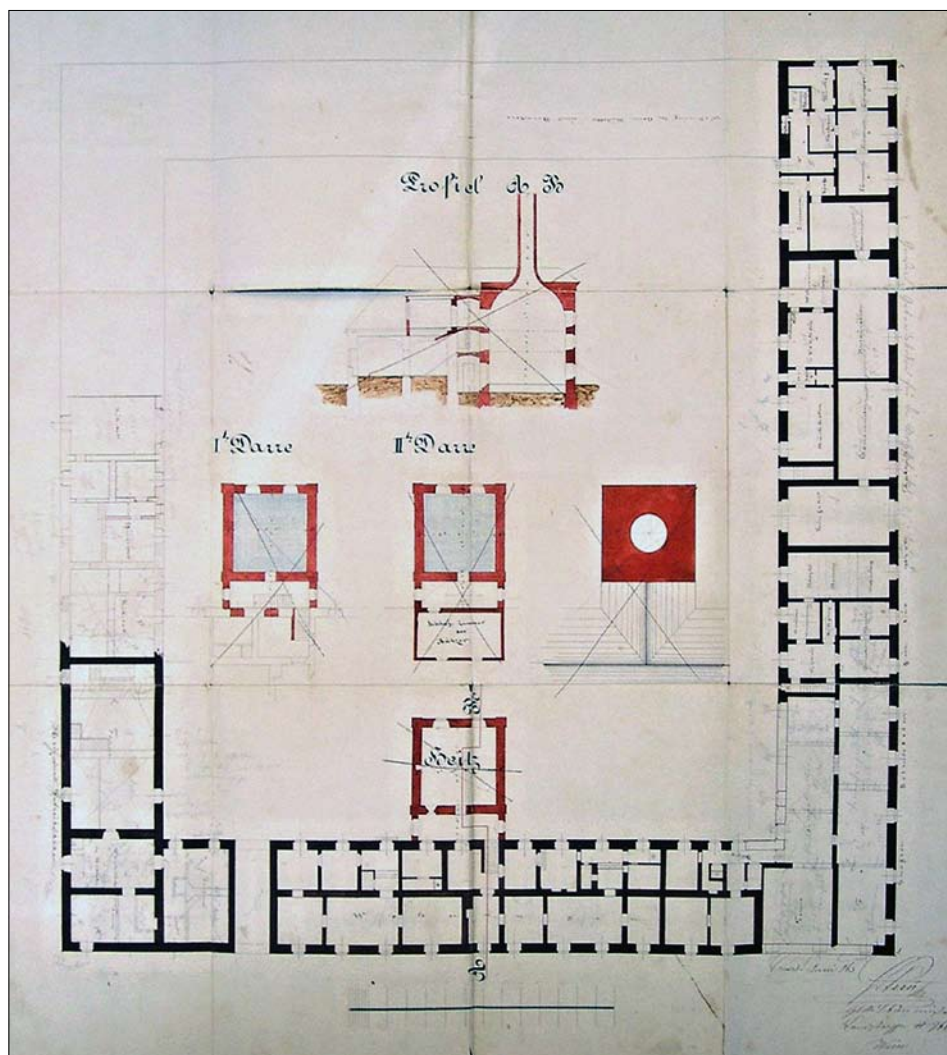

ho tvořily 3 obytné světnice, za nimi byla předsíň se vstupem na suchý záchod, spíž a kuchyně. Vlevo od průjezdu byla stará kancelář důchodního s předsíní a malou kuchyňkou. K předsíni a kuchynce přiléhal směrem k průčelí archiv a úřední místnost důchodního. Ke kanceláři příslušel malý samostatný sklep. Zbývající levá část křídla byla vyhrazena k ubytování vrchnosti. Vrchnostenský byt se skládal se 4 místností při průčelí, směrem do dvora byla obrácena předsíň, kuchyně a spíž. V kuchyni se nacházela velká pec sloužící i k otápení přilehlých pokojů, kamna ve dvou krajních pokojích byla otápěna z předsíně. Za spíží bylo schodiště na půdu a při něm samostatný suchý záchod.

Ve východním křídle navazoval na panské pokoje byt lékaře Dolínka. Byl poměrně rozlehlý a reprezentativní. Tvořily ho 3 pokoje, největší patrně sloužil jako lékařská ordinace, protože k němu přiléhal velká předsíň s odděleným suchým záchodem. Samostatný sklep patřící k bytu lékaře byl přístupný z předsíně. Další část severního křídla vyplňovaly až po boční průjezd byty dvou účetních adjunktů.

K oběma bytům náležel samostatný sklep, přístupný z předsíní. Za průjezdem sloužila zbývající část severního křídla jako vojenský byt. Tvořily ho 2 pokoje, otápěné z chodby, končící suchým záchodem. Vedle vojenských pokojů byl na nároží jednopokojový byt s velkou předsíní, kuchyní a samostatným suchým záchodem. Z předsíně bytu, tehdy obývaným jistým Litschkou, byl přístupný samostatný sklep.

Na předsíň Litschkova bytu navazovala ve východním křídle místnost nočního hlídače Krampholze s velkou pecí. Vedle ní byla dobytčí stáj ředitelství s velkým kamenným žlabem, potom koňská stáj, rovněž patřící k ředitelství, místnost k přípravě krmiva a dobytčí stáj náležející ke kanceláři důchodního. Obě stáje byly opatřeny kamennými žlaby. Následovala předsíň, světnice kočího a komora s koňskými postroji. Poslední místností severního křídla byla kočárová remíza ředitelství. Za ní dále severní křídlo tehdy už nepokračovalo. Důvod vzniku této přechodné proluky neznáme, původně měl hospodářský dvůr pravidelnou čtyřkřídlovou dispozici, a to jak raně barokní, tak i následně barokní, která byla v jihovýchodním nároží načas porušena a později znovu obnovena. Rozdělenou dispozici, která zřejmě odrážela odlišné využití budovy, má dvůr na plánech z roku 1834, 1856 i 1872. Na katastrální mapě z roku 1872, který byl vypracován pro olomoucký

Obr. 9: Plán nerealizovaných stavebních úprav Hospodářského dvora z roku 1863 (reprofoto L. Mlčák).

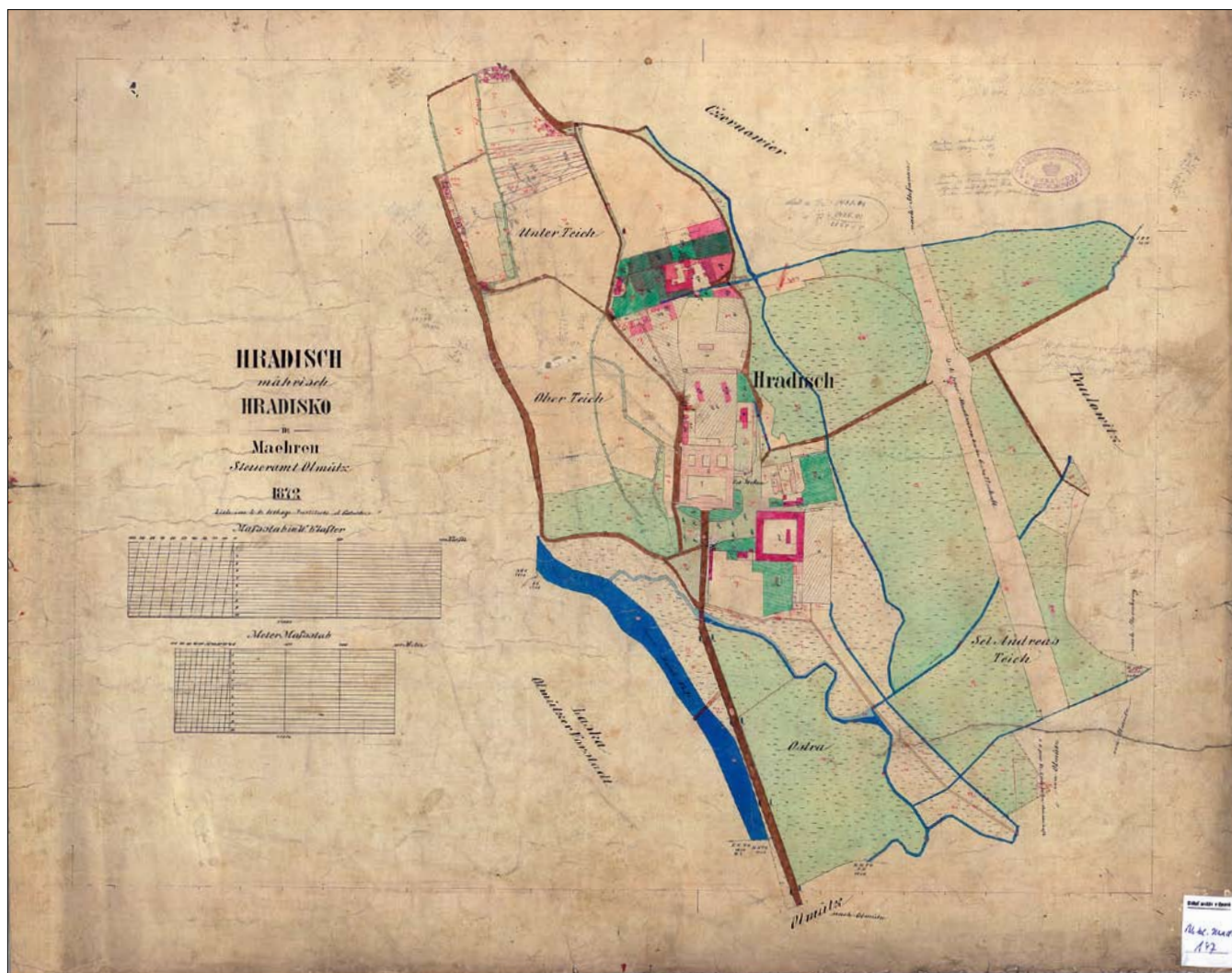
berní úřad, je nově upravená část křídla v jedné variantě vynechána a na druhé položena světlejší barvou. Dostavba je také označena jiným číslem parcely. Uprostřed dvora jsou na starším katastrální mapě z roku 1834 zachyceny dvě obdélné, podle žluté barvy dřevěné stavby.¹⁷⁾ Na katastrální mapě z roku 1872 je ve dvoře zachycena už jen jedna zděná stavba, vybarvená červenou barvou.¹⁸⁾ Účel těchto staveb není znám, šlo patrně o dřevník a kočárovou remízu.

V jižním křídle za točitým barokním schodištěm byl v místě zaniklého skleníku velký byt ředitele Antona Foelknera. Jeho obytné místnosti byly obráceny do zahrady. Do dvora byla orientována kuchyně, spíž, předsíň a alkova. Protože tato část jižního křídla nebyla podsklepena, náležel k bytu sklep pod vstupním křídlem. I zbývající část jižního křídla tvořily úřednické byty. Větší z bytů, s obytnými místnostmi obrácenými do zahrady, patřily důchodnímu. K oběma bytům náležely kuchyně, spíže i vlastní suché záchody. Sklepy k těmto bytům nepatřily, důchodní zřejmě užíval sklep patřící k jeho kanceláři.

17) Katastrální mapa obcí Klášterní Hradisko a Pavlovičky z roku 1834, litografie Edelmanna a F. Winter, měřítko 1:200 sáhů, 77 x 62 cm, ZA Opava, o. c. v pozn. 16, inv. č. 1303, mapa č. 145.

18) Katastrální mapa obce Klášterní Hradisko z roku 1872, 2 varianty, litografie c. k. Litografického ústavu, 77 x 62 cm, ZA Opava, o. c. v pozn. 16, inv. č. 1303, mapy č. 146 a 147.

Obr. 10: Katastrální plán Klášterního Hradiska z roku 1872 (srov. pozn. 18, reprofoto L. Mlčák).

V roce 1863 navrhoval drobné úpravy v severním křídle olomoucký stavitel Franz Kottas, který se narodil 23. dubna 1828 v Bystřici pod Hostýnem.¹⁹⁾ Po absolvování Polytechnického institutu ve Vídni působil jako stavitel v Hranicích. Od roku 1853 usiloval o získání povolení k stavitelské činnosti v Olomouci. Proti tomu protestovali olomoučtí stavitelé Antonín Heilich a Franz Gottwald, kteří argumentovali tím, že kromě nich působí ve městě už jako třetí stavitel Martin Pelz a dva tesařští mistři Walenda a Kusý. Kottas zemřel ve Vídni 21. dubna 1892.²⁰⁾

V Olomouci se Kottas podílel na rekonstrukcích velkého počtu měšťanských domů, k nimž se v archivu dochovalo 66 plánů. Velmi významná byla jeho činnost pro olomouckou metropolitní kapitolu. Zachovalo se několik plánů z úprav kanovníckých rezidencí i rezidence kapitulního děkana. Roku 1860 vypracoval plány na úpravu olomoucké kaple sv. Jana Sarkandera. Z roku 1863 pocházejí plány kapitulního dvora v Bílovicích, zámku, myslivny, sýpky a dvora v Hrubčicích a kapitulního dvora v Nemilanech. V roce 1882 vznikly plány kapitulního dvora v Bruchotí-

ně. Roku 1859 Kottas navrhl stylově zajímavou přestavbu farního kostela v Těšeticích, která byla ale později setřena mladšími úpravami. Dochoval se také jeho plán olomoucké plynárny z roku 1864.

V roce 1863 bylo uvažováno s přestavbou hospodářského dvora na sladovnu. Zájem o toto využití projevila sladovnická firma bratrů Hatschke. V jiné variantě byl k adaptaci na sladovnu navržen i Nový dvůr. Roku 1834 stojí uprostřed starého hospodářského dvora dvě dřevěné stavby. Nahradily starší zděný objekt, doložený roku 1780. Zděná budova se uprostřed dvora znovu nacházela v roce 1872.

Ve 2. třetině 19. století byla ve dvoře navržena stavba chlévů k chovu prasat. Měly být vybudovány v jeho zadní části a zdí odděleny tak, aby společně s protilehlou severní částí východního křídla mohl být vytvořen malý samostatný hospodářský dvorek, spolu s chlévy vložený do zadní části nádvoří. Plány ke stavbě chlévů vypracoval olomoucký stavitel Antonín Ficner, projekční činností doložený v letech 1826–1851.²¹⁾ Podle dopisu ze dne 11. dubna 1851, adresovaného olomouckému magistrátu, byl stavelem v Uničově jmenován na základě guberniálního dekretu ze dne 7. září 1826 číslo Z 25791. Za možnost

19) MZA, Matrika narozených farního kostela v Bystřici pod Hostýnem, z let 1822–1852, inv. č. 7453, s. 62.

20) ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých kostela sv. Mořice v Olomouci z let 1884–1903, sig. O III 27, s. 790.

21) Plán Hospodářského dvora od olomouckého stavitele Antonína Ficnera, ZA Opava, o. c. v pozn. 16, sig. III 14, kart. 159.

jeho uplatnění v Olomouci se zaručili stavitel Antonín Helich a Karel Melnitzky.²²⁾

Po roce 1850 byla správa panství vykonávána i nadále z Klášterního Hradiska, i když jeho správce v šedesátých letech dočasně sídlil v Žerotíně. Z úředníků lze uvést v letech 1827–1832 vrchního Antona Haschkeho, 1832–1833 ředitele Jana Viktorina, 1833–1848 ředitele Karla Schrameka, 1848–1849 ředitele Heimanna, 1849–1850, ředitele Ignáce Langeru a 1851–1878, správce Antona Foelknera. Sklepy, některé pozemky, byty i zahrada byly ve druhé třetině 19. století pronajímány. Ovocná školka byla v roce 1867 pronajata škole na Klášterním Hradisku. Opatská zahrada byla tehdy nově předělána novým dřevěným plotem, postaveným středem hlavní severojižní komunikace. Dřevěnou halu v zahradě navrhl a postavil olomoucký tesař Jan Kulhánek. Dne 12. ledna 1878 si statek zakoupil Jan z Liechtensteina a začlenil ho do rozsáhlého rodového majetku.

Do roku 1929 byla v části objektu dislokována zemská Vyšší hospodyňská škola. Byla majetkem země Moravskoslezské. Existovala v letech 1908–1950. Působila v pronajatých prostorách zemědělské školy, zejména v objektu tzv. *Liechtenštejnského zámečku*, jak byl nazýván hospodářský dvůr. Mívala kolem 30 žákyní. V roce 1950 byla zrušena. V hospodářském dvoře bylo díky této škole postupně zřízeno několik bytů. Byly adaptovány z dříve neobytných místností, zejména hospodářských skladů. Byly to byty později označované čísly VIII, X, XI, XXX, XXXI. Z bývalého hostince to byly byty č. XIII, XIX a XV.

Hospodářský dvůr byl i po druhé světové válce převážně využíván k obytným účelům. Komise města, která byla svolána na 26. srpna 1948, po prohlídce konstatovala, že v hospodářském dvoře, bývalé staré hospodyňské škole v Olomouci Klášterním Hradisku, se nachází celkem 36 bytů, z nichž některé byly vybudovány bez příslušného povolení. Bylo ale také shledáno, že přes všechny zjištěné závady, jsou všechny byty ze zdravotního i bezpečnostního hlediska po nutných opravách obyvatelné. Navrženo

22) L. Mlčák, Olomoučtí stavitelé a zedníci mistři z let 1780–1880, Střední Morava 14, č. 1, 2002, s. 44–59, zde s. 50.

Obr. 11: Průčelí hospodářského dvora roku 1936 (foto archiv NPÚ ÚOP v Brně).

Obr. 12: Nároží hospodářského dvora roku 1936 (foto archiv NPÚ ÚOP v Brně).

bylo provedení: Izolace všech vlhkých venkovních zdí, vyspárování vadných dřevěných podlah v bytech, výměny vadných sporáků a kamen, rekonstrukce všech záchodů na fungující splachovací sociální zařízení, opravy vadné domovní kanalizace, výměny vadných komínových dvířek, opravy komínových hlav, opravy střešní konstrukce a vadné krytiny a nahrazení lepenkové krytiny v jihozápadním rohu budovy.

Podle dobrozdání komise byla budova z vesměs kamenného a cihelného zdiva až 1,4 m silného. Konstrukce stropů byly ve východním a jižním křídle trámové, ve zbývajících křídlech se nacházely klenby. Podlahy byly dřevěné, sedlové střešní konstrukce z větší části prohnilé. Krytinu tvořily pálené tašky, bobrovky, v jižním křídle

eternit, v jihozápadním nároží, poškozeném náletem za druhé světové války, byla lepenka. Okna byla zdvojená, dveře kazetové. V budově se tehdy nacházely 4 obytné kuchyně, 2 třípokojové, 8 dvoupokojových a 21 jednopokojových bytů, stolařství se dvěma místnostmi, dřevníky upravené z bývalých stájí, jedna velká společná prádelna a 2 menší společné prádelny. Budova byla z části podsklepena, suterény sloužily k uskladňování paliva nájemníků. Obvodové zdivo i část dělicího zdiva bylo až do výše jednoho a půl metru zavlhlé. Dva byty byly přístupné přímo ze dvora, ostatní z předsíní. Splachovací záchody nebyly v provozu. Komíny byly většinou průlezné, z části nahrazené tak zvanými ruskými komíny. Komínové hlavy byly shledány zvětřelé. Částí střechy, poškozené pumovým útokem, zatékalo. V budově byly 4 volné byty, 3 byly reserovány pro deputátníky školního statku, jeden byl určen pro sezónní dělníky.

V roce 1955 bylo v budově povoleno vybudování traťové stanice. Situována byla do jižního křídla. Téhož roku dal správce objektu Podnik bytového hospodářství provést adaptaci záchodů a spíží. V roce 1956 je v budově zmiňována údržbářská dílna Zemědělské technické školy. Dne 7. června 1956 vydal magistrát souhlas k odstranění 6 nákolních kamenů, údajně zužujících severní vjezd do budovy po obou stranách. Vjezdová vrata byla tehdy zdobena řezbami.

V roce 1963 byla provedena další prohlídka budovy, jejíž nájemníci si na její špatný stav neustále stěžovali. Bylo zjištěno, že budovu obývá 32 rodin žijících ve zdravotně závadných bytech, bez odpovídající kanalizace. Střecha byla děravá, podlahy prohnílé, půdní prostory z převážné části pronajaty Jednotnému zemědělskému družstvu v Černovíře jako sýpka. Uskladněné obilí bylo příčinou přemnožení hlodavců. Budova o rozměrech 90 x 90 m, rozkládající se kolem čtvercového nádvoří 64 x 64 m, měla hloubku 12–13 m. Objekt, vedený v seznamu státní památkové péče, nebyl napojen na kanalizaci a byl značně zavlhlý a devastovaný. Deputátní byty a hospodářské místnosti postrádaly odpovídající příslušenství.

Dne 20. dubna 1964 byl do státního seznamu nemovitých kulturních památek zapsán sousední areál premonstrátské kanonie na Hradisku. Evidován byl pod rejstříkovým číslem 1746. Budova bývalého hospodářského dvora byla zprvu chráněna jen v rámci ochranného pásma této památky. V roce 1968 byla tato ochrana formalizována oficiálním zařazením do seznamu památek. Evidována byla pod rejstříkovým číslem 1749. V roce 1968 byl podán návrh na rekonstrukci budovy pro účely stavebního dvora Podniku bytového hospodářství města Olomouce. O novém využití rozhodla Rada Městského národního vý-

Obr. 13: Dvorní část hospodářského dvora, stav před rekonstrukcí roku 2005 (obr. 13–19 foto L. Mlčák).

boru v Olomouci 17. září 1968. Navržené zásahy měly plně respektovat všechny památkové prvky a měly se dotýkat pouze odstranění dodatečně vložených příček. Pouze ve východním křídle měla být nově vybourána vrata sloužící jako vjezdy do garáží. V severním křídle byly tehdy sklepy a 6 bytů bez příslušenství, ve východním sušárna chmele, pícník, stáj pro vepře, drůbež, prádelna, skladiště, dílna a 2 byty, v jižním internát, jídelna a kuchyně a v západním křídle sklad zeleniny, 2 učebny a 2 byty.

Využití bylo navrženo následující. V severním křídle měla být ve sklepech autodílna se sklady, místo bytů kanceláře, sklady drobného materiálu, šatny, jídelna a sociální zařízení pro muže. Ve východním křídle se ze sušárny chmele, pícniku, stáje, drůbežárny a prádelny měly stát skladiště a garáže a měla tam být ponechána rezerva pro výměňkovou stanici. Z bývalé dílny a 2 bytů se mělo stát stolařství a sklenářská dílna. Do jižního křídla měly být dislokovány dílny: tesařská, natěračská, instalatérská, elektrikářská, klempířská a zámečnická. V západním křídle se počítalo s klubovnami, kanceláři, svobodárnou a dílnou a kanceláří tzv. *tepelné čtyry*. Celá budova měla být napojena na novou kanalizaci, která vede od firmy Farmakon k nově budovanému sběrači. Všechny stromy na nádvoří měly být zachovány, ornice z něho sejmuta, nádvoří zpevněno makadame a využíváno k volné skládce materiálu. Vytápění mělo zůstat lokální. Práce měly probíhat postupně v návaznosti na uvolňování pronajatých bytů. Krov měl zůstat nedotčen, obnova fasády měla být provedena dodatečně. Zahradu si měl ponechat v užívání školní statek Zemědělské technické školy.

O přípustnosti první etapy zamýšlených rekonstrukcí bylo rozhodnuto odborem výstavby Městského národního výboru Olomouc dne 24. února 1969, čj. Výst2472/68/Sp. Stanovisko Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě ze dne 25. února 1969 k zamýšleným úpravám bylo negativní. Podáním z 10. března 1969, č. kult. 276/1969-Bílá bylo památkovou péčí požádáno

Obr. 14: Zadní křídlo hospodářského dvora, stav před rekonstrukcí roku 2005.

o zrušení přípustnosti, protože zamýšlené práce přesahují rozsah vydaného stavebního povolení. Komise svolaná na 26. března 1969 na místě zjistila, že práce již probíhají a že byly zahájeny ještě před vydáním stavebního povolení. Výkonný orgán památkové péče přitom potvrdil, že se záměrem na změnu využití nikdy nesouhlasil a že jeho dřívější vyjádření nebylo respektováno.

Dne 18. června 1969 vypsali Odbor výstavby Městského národního výboru v Olomouci účelové místní šetření ke zjištění obyvatelnosti zdejších bytů. Nebylo překvapením, že podle technického znalce i zástupce Okresního hygienika byly všechny byty shledány jako zdravotně závadné. V roce 1969 vypracovalo projekční středisko Městského stavebního podniku projekt elektroinstalací garáží a autodílny.

V roce 1970 byla k objektu dovedena parovodní přípojka, realizována oprava krovů, výměna krytiny, obnova komínových hlav, vybudována kanalizace, opravena elektroinstalace a zpevněna příjezdová komunikace. Zamýšlené úpravy byly vyprojektovány a předány k posouzení památkové péči. Vyjádření, vypracované za středisko památkové péče ing. Fialou a za Útvar hlavního architekta města ing. Antonínem Škamradou bylo až na drobnosti vstřícné. V roce 1970 došlo v objektu k vybudování výměníkové stanice a rozvodů ústředního topení. V roce 1971 došlo k rekonstrukci elektroinstalace. Realizována byla již celá I. etapa prací, zahrnující autodílny, garáže, sociální zařízení. Během prací nebyla stavebně dotčena žádná klenební konstrukce.

K vyklizení nájemních bytů docházelo postupně. Ke dni 22. března 1972, kdy PBH požádalo o zrušení dalších 10 bytů, objekt obývalo ještě 19 rodin nájemníků. Stavební povolení z 13. dubna 1971 čj. 254/71/Ler muselo být prodlouženo do 31. 12. 1974. V roce 1972 byla provedena také rekonstrukce kanalizace a vodoinstalace. Projekt pro místní Podnik bytového hospodářství zpracoval Městský stavební podnik Olomouc. Dne 23. května 1972

byla podána žádost o povolení 3. závěrečné etapy adaptačních prací.

Dne 18. ledna 1974 vydala památková péče souhlas s výstavbou montované haly v nádvoří. Téhož roku bylo provedeno položení asfaltu a paralelně vedeného chodníku od hlavní brány ke vjezdu do objektu, a vyměněna zbývající okna. Výrobní četou Okresního střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Olomouci byly vyrobeny repliky košových okenních mříží.

Následujícího roku podal Podnik bytového hospodářství žádost o přidělení některých přilehlých parcel, včetně parkové plochy před budovou. Žádost se týkala parcel s čísly 37/3, 24/2, 38/1, 38/2 a 38/3.

V roce 1975 došlo také k výměně

ně vstupních dveří. Následujícího roku byly upraveny odstavňé plochy v nádvoří. Po transformaci Podniku bytového hospodářství byla část budovy pronajata soukromým podnikatelům a neziskovým organizacím. Podstatné části interiéru budovy byl přidělen neziskové organizaci Caduceus, zaměřené na terénní práci s problémovými skupinami mládeže.

Dne 11. července 1995 byl radou schválen záměr města na odprodej objektu. O rok později byl areál svěřen do správy Ústavu archeologické památkové péče v Olomouci, který v budově zamýšlel realizovat archeologický depozitář. V roce 1997 byl vypracován záměr na nové využití objektu pro zřízení Penzionu pro přestárlé a nemohoucí vojáky, ambulantní pacienty a pro návštěvníky. V roce 2002 vypracoval architektonicko-urbanistický atelier Sýkora-Tomeček studii Investičního záměru se záměrem na vytvoření léčebny dlouhodobě nemocných vojenských veteránů při Vojenské nemocnici v Olomouci. Dne 20. dubna 1964 byla budova zapsána do Ústředního seznamu kulturních památek České republiky pod rejstříkovým číslem 30199/8-1749. V roce 2005 byl areál převeden na Vojenskou nemocnici v Olomouci. Na katastrálním úřadě byl převod zaregistrován k 26. září 2005. Zápis je uveden na listě vlastnickém č. 237 pro katastrální území Klášterní Hradisko číslo 710555, stavební parcela 1/1. V současné době je hospodářský dvůr po rekonstrukci využíván jako Středisko sekundární prevence a léčby závislostí Vojenské nemocnice Olomouc.

STAVEBNĚHISTORICKÝ PRŮZKUM

Nejstarší spolehlivé doklady o existenci barokního hospodářského dvora pocházejí z konce 17. století. Jeho počátky jsou ale zcela jistě starší a zřejmě souvisí s obnovou téměř zničeného kláštera po třicetileté válce. Koncem 17. století byl hospodářský dvůr již stavebně stabilizován. Dokládá to jeho vyobrazení na dvou již zmíněných perspektiv-

ních perokresbách, které sloužily jako přílohy soudní přeo sporné území s rybníky vedené mezi kanoníi a městem. Ze zobrazeného raně barokního dvora se toho příliš mnoho nezachovalo. Není ale vyloučeno, že jeho pozůstatkem mohou být z části zasypané suterénní prostory pod severovýchodním nárožím. Dokládá to jejich poněkud neorganické zapojení do mladší barokní dispozice přízemí, jejich nelogická diagonální orientace i pokračování za obvodové základové zdivo severním směrem. Na dochovaných perspektivních perokresbách má budova čtyřkřídlovou dispozici s lichoběžníkovým dvorem. Západní křídlo je směrem k severu mírně zalomeno. Toto zalomení je přízpůsobeno vystupující skále, později odtěžené, na níž stál prastarý kostelík sv. Štěpána, k němuž byl klášter v roce 1077 založen. Kámen, určený ke stavbě univerzitní školní budovy, začali jezuité se souhlasem premonstrátů lámat od května roku 1695.

Směrem k západu byla situována zahrada ohrazená zdí se severozápadním nárožním rondelem. Opatská zahrada se rozkládala směrem k jihu. Její součástí byl manýristický letohrádek s centrální dispozicí, završený čtyřmi věžemi, ukončenými cibulovými báními. Severně od dvora stála velká roubená stodola. Prakticky na stejném místě byl po požáru, který v roce 1705 poničil i sousední staré opatství, postupně budován nový barokní dvůr. Dvůr byl zřejmě nejprve jen provizorně opraven a o jeho zcela novém založení bylo rozhodnuto až po jeho druhém požáru, zmiňovaném deníkem. Práce byly zahájeny v roce 1715. V roce 1718, kdy byla stavba z větší části již dokončena, se do dvora nastěhoval správce obilnic. Dne 2. srpna 1718 byla na průčelí osazena socha zakladatele premonstrátského řádu sv. Norberta, 11. srpna téhož roku tam byl umístěn znak opata Benedikta Bönische se dvěma andílky, vymodelovaný sochařem Baldasare Fontanou (1661–1733). V nové stavebně dokončené budově byl převor s dalšími členy konventu hostem purkrabího 6. listopadu 1718. Podobu dvora, krátce po dokončení stavby dokumentuje perspektivní plán z roku 1749. Díky němu víme, že nový barokní dvůr měl pravidelnou čtyřkřídlovou přízemní dispozici a sloužil k ubytování hradiských oficiálů, kterým bylo vyhrazeno celé západní a severní křídlo, na plánu označené písmenem P. V západním křídle se nacházely stáje, označené písmenem Q, v jižním byt zahradníka a velký skleník, označené písmenem O. Fasády byly členěny zdvojenými lisenovými rámy, okna i dveře, včetně dvorních fasád, byla plasticky orámována. Sedlové střechy byly opatřeny vikýři. Zobrazení z roku 1749 je poměrně velmi věrné, což dokládají dochované plastické články na fasádách i tvary původních oken a dveří.

Jednotlivé části objektu byly konstrukčně i dispozičně podřízeny původnímu využití. Z dispozice jižního křídla vybíhal okoseným rizalitem skleník, jehož k jihu obrácená čelní strana byla osvětlována velkými okny. Ke skleníku přiléhalo vřetenové schodiště. V 19. století byl skleník zrušen, předělen na obytné místnosti, opatřen novými okny a zastropením s lištovými oběžnými fabionovými římsami. Ke skleníku přiléhala byt zahradníka. Ke každému z bytů vrchnostenských úředníků obvykle náležel samostatný sklep, sloužící k uchovávání potravin. Díky tomu nejsou suterény pod hospodářským dvorem nijak vzájemně propojeny a jsou situovány především v západním a severním

křídle, které měly obytnou funkci. Sklepy jsou přístupné samostatnými schodišti. Většina z původních bytů měla i vlastní schodiště do půdního prostoru. Obvykle k nim náležela i kuchyně s pecí, předsíň, spíže a suchý záchod.

V celém západním i severním obytném křídle se dochovala téměř intaktní barokní dispozice, s původními valenými klenbami se styčnými, koutovými i prostrádanými lunetami. Dispozice obou přízemních křídel je dvoutraktová, s dvěma příčně orientovanými průjezdy. Barokní dispozici i klenební konstrukce má také levá jednotraktová část východního křídla, v němž byly hospodářské provozy se stáji. Pravá, z části patrová, polovina východního křídla má dispozici i konstrukce klasicistní a je oddělena požárními štíty. Interiéry jsou zaklenuty pruskými placcami, stlačenými valenými klenbami a valenými klenbami s charakteristickými pětibokými lunetami. Část interiéru v přízemí a celé patro, situované do levé části klasicistní dostavby západního křídla, je plochostropá. Na stropěch bytu v patře jsou mělká vpadlá klasicistní zrcadla.

Klasicistní tvarosloví je zřetelné i v suterénu pod jihovýchodním nárožím, který je přístupný z prostoru pod přiloženým jednoramenným kamenným schodištěm. Také jeho konstrukce a tvarosloví jsou klasicistní. Velkou přestavbou prošla v 19. století rovněž levá část jižního křídla, kde vznikl dvoutrakt s valeně zaklenutou chodbou při dvorním průčelí a sled plochostropých obytných místností orientovaných k jihu.

Podle kolorovaného katastrálního plánu, zhotoveného c. k. zemským zeměměřičem Karlem Jacobi von Eckholmem (1734–1801) ve druhé polovině 18. století, stojí uprostřed pravidelné uzavřené čtvercové dispozice zděšená hospodářského dvora, obdélná dřevěná stavba zastřešená valbovou střechou.²³⁾ Ke dvoru přiléhá opatská zahrada s letohrádkem a oranžérií. Plán patrně vychází ze starších podkladů, protože je na něm zachycen letohrádek, údajně zbořený v souvislosti s pruskou válkou. Jen schematicky je hospodářský dvůr zachycen na dvou barokních perokresebných vedutách Olomouce, které ve druhé třetině 18. století nakreslil proslulý středoevropský vedutista Friedrich Bernard Werner (1690–1776). Dvůr je zachycen na samostatné vedutě kanonie se sv. Kopečkem i na vedutě Olomouce z tak zvané *vodní strany*, to je od severu.

Převážně obytnou funkci měl hospodářský dvůr také po zrušení kláštera v 19. a 20. století. Pro druhou třetinu 19. století je skvělým dokladem plán ing. Franze Hálbiga z roku 1857, který velmi podrobně dokumentuje dispozici převážné části objektu.²⁴⁾ Protože na plánu zcela chybí jeho mladší klasicistní část, můžeme se domnívat, že buď tehdy ještě nestála, nebo už tehdy nesouvisela s původním využitím. Naznačují to varianty katastrálního plánu z roku 1872. Na první variantě je tato část objektu nevybarvena, na druhé je položena červeně, shodně s ostatními staršími křídly dvora.

Na Hálbigově plánu jsou dokumentovány původní vstupy do jednotlivých bytů, které byly z části opatřeny přiloženými kamennými schodištními stupni. Obytné čás-

23) Mapa kláštera a okolí, 1780, Jacobi von Eckholm c. k. zemský vrchní inženýr, 1:250 vídeňských sáhů, 103 x 66 cm a 100 x 46 cm, ZA Opava, o. c. v pozn. 16, inv. č. 1345 a 1346.

24) Plán Hospodářského dvora z roku 1856 od ing. F. Hálbiga, ZA Opava, o. c. v pozn. 16.

ti křídel měly dvoutraktovou dispozici, dokumentovanou společně se zastropením příloženými řezy. Řez *N-O* byl veden posledním dokumentovaným prostorem východního křídla, kočárovou remízou ředitele. Dokládá výše položené okno orientované na východ, vjezd do dvora a využití podkroví k hospodářským účelům. Řez *L-M* je veden bytem ve východní části jižního křídla. Dokumentuje zastropení obytných místností obrácených k jihu plochými stropy s oblými fabiony a valeně zaklenutou chodbu při dvorním průčelí.

Z řezů *C-D* a *E-F*, vedených byty vrchnosti a důchodního úředníka, je patrný způsob zaklenutí i dispozice podsklepených částí. Řez *U-V* je veden bytem účetního adjunkta. Zachycuje odvětrávání příčně orientovaného sklepa větracím oknem do dvora. Obdobně je odvětráván i sklep sousedního bytu na řezu *S-T*. Na řezu *Q-R* je dokumentováno zaklenutí bytu na severovýchodním nároží i sklepu pod ním. V zobrazeném řezu je dobře patrný rozdíl úrovně terénu v nádvoří a při severním křídle. Terén v nádvoří byl vůči terénu při severovýchodnímu nároží budovy výrazně převýšen. Podél nároží severního křídla byl zřejmě položen odvodňovací kanál, zachycený na řezu. Podle vyobrazení lze soudit, že měl obvyklý barokní profil i konstrukci.

Řez *A-B* je veden v místě předsíně a přilehlého pivního výčepu a kromě jejich zaklenutí dokumentuje odvětrávání sklepa šachtovým oknem orientovaným do nádvoří. Řezem *H-I* je doložena klenební konstrukce v bytě účetního v jihozápadním nároží, který není podsklepen. Řez *J-K*, vedený adaptovaným nárožím bývalého skleníku, zachycuje klasicistní úpravy v bytě ředitele ve střední části jižního křídla. Místnost obrácená do zahrady je zastropena rovným stropem s oblou fabionovou římsou.

Adaptace jednotlivých vrchnostenských bytů, jejich postupná modernizace a nakonec i devastace je doložitelná z dochované plánové dokumentace. Podle dispozice a použitých klenebních konstrukcí lze předpokládat i výraznější druhotné úpravy některých ze sklepů. Sklepy pod klasicistní dostavbou mají odlišnou dispozici i konstrukce a neprojevují se v nich žádné zbytky starších barokních konstrukcí. Jednotlivé byty byly postupně doplňovány o chybějící spíže, suché a posléze i splachovací záchody, předsíně, prádelny a koupelny. Nakonec bylo v celém objektu až 36 bytů různého vybavení a rozlohy. Vkládané konstrukce a příčky jsou až na výjimky dobře rozeznatelné a reverzibilní. Větší zásahy vyvolaly úpravy objektu na řemeslnické dílny Podniku bytového hospodářství s nezbytným technickým zázemím a vybavením. K zvláště necitlivým zásahům patřilo odstranění původních dveří a oken, kamenných portálů a okenních ostění, schodiště na půdu vedle hlavního vjezdu, osekání části kamenných krakorců, budování garáží a skladovacího zázemí v nádvoří. Nepříliš vhodné bylo i umístění trafostanice v jižním křídle i postupná devastace půdních a sklepních prostorů.

Významným dokladem o podobě starých oken jsou fotografie pořízené v roce 1936 Památkovým úřadem v Brně. Zřetelně jsou na jedné z nich doložena původní barokní okna dělená křížem na 6 tabulek a dále košovou mříží iluzivně rozčleněná na rastr malých tabulek. Z jiné fotografie je zřejmá historizující podoba vrat a dveří pro

pěší. Vpravo od průjezdu byly tehdy odstraněny košové mříže a osazena nevhodná historizující okna, členěná do písmene T. U ohradní zdi bývalé oranžérie stály skleníky. Dokumentovány jsou i zbytky figurální plastické výzdoby ohradní zdi zaniklé opatské zahrady.

Dílčí zásahy do dispozice byly postupně realizovány při rekonstrukci hospodářského dvora na dílny, skladiště, sociální zázemí a kanceláře pro údržbu Podniku bytového hospodářství. Ze čtyř pokojů v levé části západního křídla byly odstraněny 4 dělicí příčky, čímž vznikl velký sálový prostor zaklenutý valenou klenbou s lunetami, osvětlovaný ze západní strany 5 okny. Z přilehlé místnosti v severním křídle byly sneseny dodatečně vložené příčky a v obnovené místnosti vybudována jídelna. Ve dvou dělicích příčkách následných tří místností byly probourány 2 široké otvory a původně tři samostatné pokoje byly sloučeny na šatnu mužů. Záchody orientované ve dvorním traktu byly dispozičně upraveny a zmodernizovány.

Ve dvorní fasádě severního křídla byl ve střední části výrazně rozšířen vstup. Ve 4 pokojích před bočním vjezdem byly sneseny 2 dělicí příčky a v jedné prolomen velký vstup. Vznikl velký sklad s výdejnou a kanceláří. Místnosti dvorního traktu zůstaly v podstatě nedotčeny, snesena v nich byla pouze jedna dělicí příčka. V severovýchodní části křídla za bočním vjezdem, nájemníky bytů předtím využívaným k uskladnění paliva, byl při budování montážní haly autodílny prolomen velký nový vjezd. Ve dvou vedlejších místnostech došlo k snesení 6 dělicích příček.

Ve zbývajících levé části západního křídla, vlevo od hlavního průjezdu, byla z dvorního traktu odstraněna koupelna. U dvou kanceláří v průčelním traktu byly vložením nových příček vybudovány předsínky a z levé předsíně prolomen nový vstup. Zásahy v pravé části západního křídla byly minimální. Vedle průjezdu byla zrušena koupelna a prolomen jeden nový vstup do bývalé kuchyně. V jihozápadní nárožní části křídla se stavební úpravy týkaly dvorního traktu při točitém schodišti, kde došlo ke snesení 4 příček a zazdění jednoho dveřního otvoru.

V levé části východního křídla, kde vznikla umývárna aut a 4 garáže, byly prolomeny nové vjezdy, vybourány 2 vložené záchody a sneseny 3 dělicí příčky. Dělicí příčky a sociální zařízení byly odstraněny i v sousedních bytech. V jihovýchodním nároží měla být propojením tří místností vybudována truhlářská dílna. V jižním křídle byla za vstupní chodbou, ústící na příložené venkovní kamenné schodiště, vybudována trafostanice. V části přiléhající k točitému schodišti došlo v prostorách někdejšího skleníku ke snesení 3 příček a k prolomení dvou otvorů. Těmito dispozičními změnami byly dřívější bytové prostory adaptovány na sklad a zámečnickou a klempířskou dílnu. V přilehlé části dvorního traktu vznikla odstraněním vložených příček přípravná a svařovna. Ve zbývajících prostorách jižního křídla bylo nejzávažnějším zásahem rozšíření propojení mezi lakovnou a natěračskou dílnou. Kladem bylo odstranění dvou záchodů přistavěných ke dvorní fasádě. Sklepy zůstaly bez využití.

Podle zaměření stávajícího stavu z roku 1972 měly podlahy v suterénech různou úpravu. Kromě nejčastěji užitých dusaných hlín v nich byla položena betonová mazanina i břidlicové desky. V hlavním průjezdu byla kamenná dlažba, v interiérech západního křídla dlažba mramorová,

Obr. 15: Sonda na dvorní fasádě (foto L. Mlčák).

Obr. 16: Sonda na dvorní fasádě (foto L. Mlčák).

keramická a betonová opatřená nátěrem sadurit. Beton se saduritem pokrýval podlahy celého jižního a převážně i pravou část východního křídla. V jedné z místností pravé části východního křídla byla tehdy ještě kamenná dlažba a v další hliněná mazanina. Podlahy garáží i autodílů byly z betonu. V severozápadní části severního křídla byly v obou traktech keramické podlahy, v ostatních částech podlahy betonové, z části opatřené nátěrem saduritem. V bočním průjezdu byl položen asfaltový koberec. Položení nevhodných neprodyšných dlažeb a betonových podlah velmi podstatně zvýšilo zavlhání zdiva proti zemní vlhkosti neizolovaného objektu.²⁵⁾

Fasády dvora byly na vnějších i vnitřních stranách členěny lisenovými rámy. Dokládá to perspektivní plán z roku 1749, fotodokumentace starého stavu i výsledky sondážního průzkumu.²⁶⁾ Na vnějších fasádách byly lisenové rámy plastické, na vnitřních jen iluzivní. Využit byl kontrast strukturované a hladké omítky a kontrastní barevnost lomené bílé na vystupujících i iluzivních plastických člancích a francouzského okru v plochách. Použitá barevnost odpovídala klasickým barokním zvyklostem první třetiny 18. století a korespondovala s barevností fasád sousedních klášterních budov. Na fasádách obrácených ke kanonii, na východním křídle i na východní části jižního křídla, bylo užito

zdvojených svislých článků, ve vstupním západním průčelí akcentovaných užitím sružených pilastrů, nesoucích zalamované profilované kladí členěné metopami a triglyfy. Kamenné články, včetně krakorcových nosníků, byly opatřeny vápennými nátěry. Na iluzivním členění vnitřních fasád je dochováno rytí do zavadajícího jádra i štukové omítky.

Podle vyobrazení z roku 1749 byla jižní fasáda před oranžerií členěna pouze jednoduchými lizénami, oddělujícími čtyři zdejší okna. Fasáda za oranžerií, směrem k východu, byla členěna zdvojenými svislými články, pravidelně oddělujícími jednoosá pole. Zdvojené lizenové rámy jsou doloženy i na východní straně. Západní vstupní fasáda byla členěna vystupujícími plastickými články, které se zde z větší části dochovaly. Fasády dvora byly členěny hladkými lisenovými rámy, vstupní i okenní otvory byly podle tohoto vyobrazení plastické. Po klasicistní přestav-

Obr. 17: Dekorativní výmalba interiéru po jejím odkrytí (foto L. Mlčák).

25) L. Mlčák, Stavebně historický průzkum bývalého Hospodářského dvora na Klášterním Hradisku u Olomouce. Olomouc 2005, rkp., Archiv Vojenské nemocnice Olomouc.

26) Prospekt premonstrátské kanonie na Hradisku se znakem a portrétem opata Václavíka, grafika z poslední třetiny 18. století s mědirytinou prospektu kláštera z roku 1749, Královská kanonie premonstrátů na Strahově.

Obr. 18: Průčelí hospodářského dvora po rekonstrukci (foto L. Mlčák).

bě severního křídla byl pravidelný rytmus dvorních fasád s iluzivním členěním lisenovými rámy porušen. Na některých kamenných člancích bylo zjištěno lomené bílé, teple šedé a okrové tónování. Mladší šedé barevné vrstvy byly zjištěny také v základních plochách. Další mladší barevná tónování, mimo jiné také zelené, byla doložena jen lokálně. Na severních částech dvorních fasád se barokní vrstvy nedochovaly. V severozápadním nároží dvorních fasád byl odkryt nad vstupem nápis štětcem černou barvou *MAGAZIN*, dokládající někdejší využití těchto částí objektu ke skladování.

Na fasádách průčelí byla zjištěna shodná barevnost s barevností fasád dvora. Pilastry i lisenové rámy byly hladké, plochy mezi nimi byly odlišeny strukturovanou vápennou omítkou. Sondami byly zjištěny kombinace bílých, šedých a světle okrových plastických článků se žlutým strukturovaným okrem i hladkým béžovým nátěrem.²⁷⁾ Sondami v interiérech byla ve dvou místnostech odkryta dekorativní výmalba, pocházející z doby, kdy Hospodářský dvůr byl zčásti využíván jako obydlí klášterních oficiálů.

REKONSTRUKCE

Hospodářský dvůr byl zrekonstruován k zdravotnickým účelům v letech 2006–2008. Projekčním pracím předcházela v roce 2005 Stavebněhistorický průzkum, provedený autorem tohoto článku. Studii využití objektu vypracoval *Atelier A* z Olomouce, zastoupený ing. Jiřím Tomečkem, a ing. arch. Břetislavem Sýkorou. Stejný projekční ateliér byl také autorem prováděcího projektu I. etapy stavby, Sklady a garáže, i II. etapy stavby, Generální

Obr. 19: Dvorní část hospodářského dvora po rekonstrukci (foto L. Mlčák).

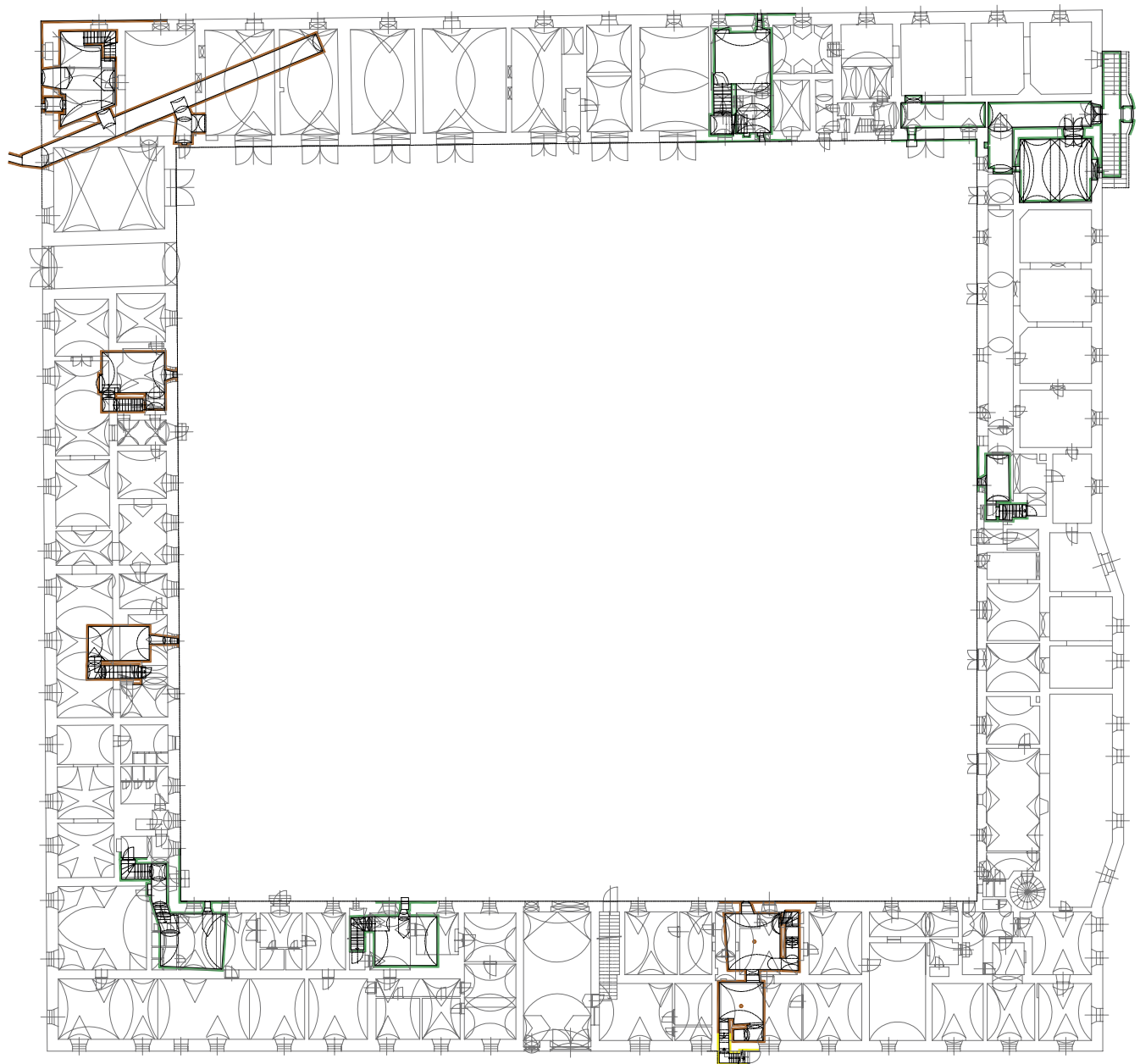
oprava střešního pláště a vnější fasády. Prováděcí projekt III. etapy, Zdravotnické provozy s Léčebnou dlouhodobě nemocných vypracovala firma *BP projekt, s. r. o.* z Valašského Meziříčí.

Stavební obnovu, o celkovém nákladu 122 milionů korun, prováděly tři stavební firmy: *CZASCH, s. r. o.* z Bruntálu, *REKSTAV*, stavební společnost, s. r. o. z Olomouce a *EUROGEMA CZ, a. s.* z Olomouce s řadou poddodavatelů. Rekonstrukcí vznikly tři zdravotnická oddělení, s léčebnou dlouhodobě nemocných a léčebnou chronických závislostí, a technické zázemí pro dopravní středisko Vojenské nemocnice.

PHDR. LEOŠ MLČÁK: HISTORIK UMĚNÍ, DŘÍVE PRACOVNÍK PAMÁTKOVÉ PÉČE A ARCIDIECÉZNÍHO MUZEA V OLOMOUCI

27) L. Mlčák, Sondážní průzkum dvorních fasád Hospodářského dvora na Klášterním Hradisku v Olomouci. Olomouc 2007, rkp., Archiv Vojenské nemocnice Olomouc.

Obr. 20: Plán stavebněhistorické analýzy podzemí hospodářského dvora (vypracoval L. Mlčák). M 1:200

STAVEBNĚ HISTORICKÁ ANALÝZA
ZDÍVO A KONSTRUKCE

- BAROKNÍ
- KLASICISTNÍ
- NOVODOBÉ

PRAMENY

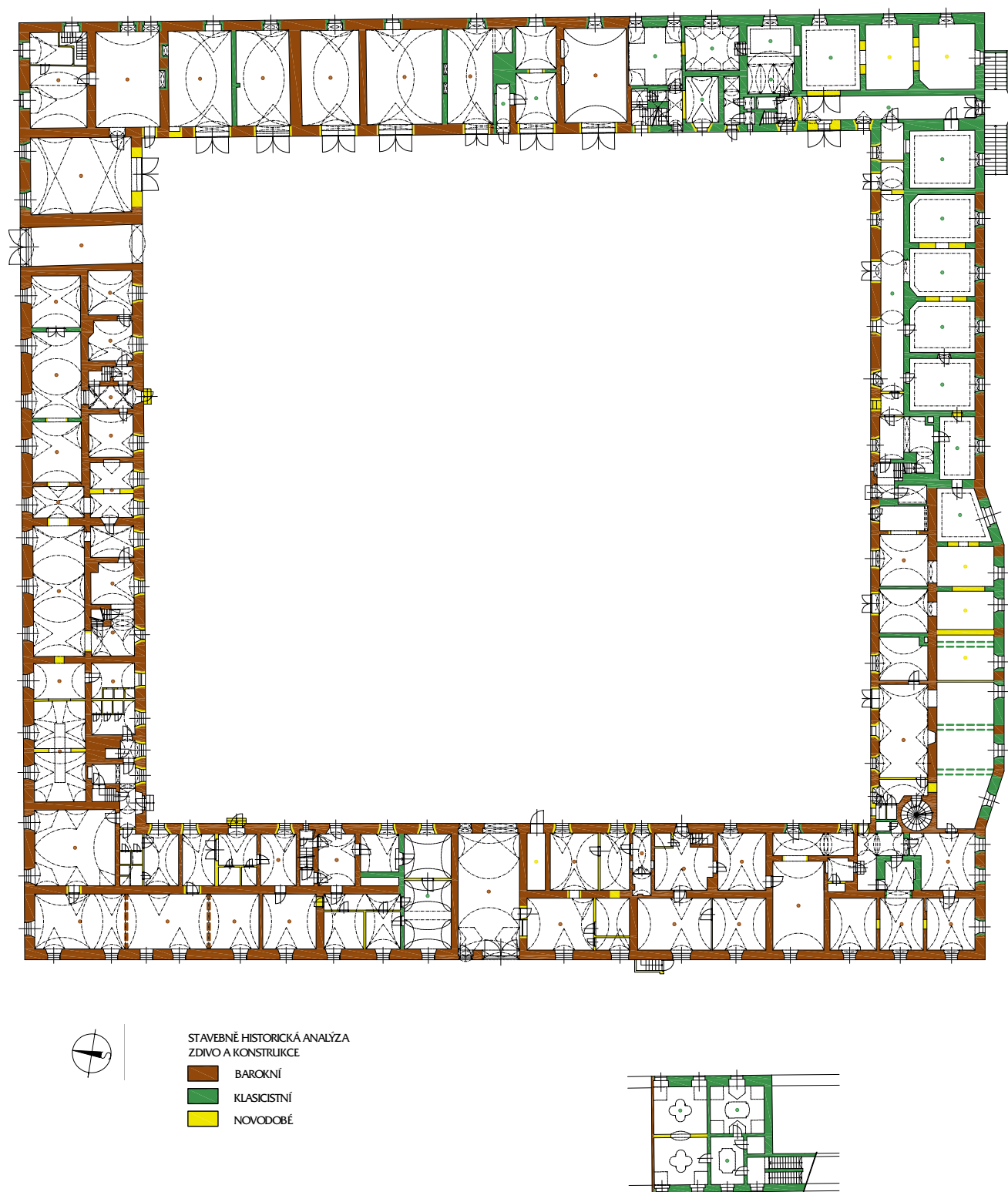
- Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA), E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, inv. č. 203, sig. II 5, fol. 95r., fol. 136r.
- MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1718, inv. č. 210, sig. II 12, fol. 32v-33r.
- MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Druhá kniha analů z let 1594–1741, inv. č. 200, sig. II 2, s. 348.
- MZA, o. c. v pozn. 3, fol. 32v-33r, 37v, 43r, 52r-53r.
- MZA, Matrika narozených farního kostela sv. Mikuláše ve Znojmě z let 1654–1678, sig. 15007, s. 166.
- Zemský archiv (dále jen ZA) Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých farního kostela sv. Mořice z let 1682–1758, sig. O III 25, s. 426.
- MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1736, inv. č. 210, sig. II 21, fol. 64r.
- MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1761, inv. č. 233, sig. II 35, fol. 19r.,
- MZA, inv. č. 230, sig. II 32, fol. 202r.
- MZA, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1781, inv. č. 239, sig. II 41, fol. 29a.

MZA, Matrika narozených farního kostela v Bystřici pod Hostýnem, z let 1822–4852, inv. č. 7453, s. 62.

ZA Opava, pobočka Olomouc, Matrika zemřelých kostela sv. Mořice v Olomouci z let 1884–1903, sig. O III 27, s. 790.

LITERATURA

- Kudělka, Z.: Drobnosti k barokní architektuře Moravy I, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 24–25, Řada uměnovědná F19–20, Brno 1975–1976, s. 118–124, zde s. 118.
- Mlčák, M.: Olomouc Klášterní Hradisko. Bývalá premonstrátská kanonie. Uherské Hradiště 2011, s. 56.
- Mlčák, M.: Olomoučtí stavitelé a zedníci mistři z let 1780–1880, Střední Morava 14, č. 1, 2002, s. 44–59, zde s. 50.
- Pavliček, M.: Jan Jakub Kniebandl, in: O. Jakubec – M. Perůtka edd., Olomoucké baroko. Výtvarná kultura z let 1620–1780. 3. Historie a kultura. Olomouc 2011, s. 231.
- Togner, M.: Kameníci, zedníci a stavitelé v Olomouci 1650–1780, Umění XXV, 1977, s. 265–272, zde s. 269.

Obr. 21: Plán stavebněhistorické analýzy přízemí a 1. patra hospodářského dvora (vypracoval L. Mlčák). M 1:200

DIE BAUHISTORISCHE UNTERSUCHUNG DES WIRTSCHAFTSHOFS DER (EHEMALIGEN) KANONIE DER PRÄMONSTRATENSER IN HRADISKO BEI OLOMOUC

Das Benediktinerkloster Kloster Hradisko (Hradisch) war zu einer älteren Kirche d. hl. Stephan 1077 gegründet worden, im Februar nachfolgenden Jahres wurde es geweiht. Aus Anlass des Olmützer Bischofs Heinrich Zdík wurden die Benediktiner um das Jahr 1151 durch den die Reformen fördernden Prämonstratenserorden ausgetauscht. Die Kanonie der Prämonstratenser besaß ein ausgedehntes Dominium, zu dessen Verwaltung sie mehrere Wirtschaftsgebäude und Residenzen ausnutzte. Eines von ihnen war auch das vierflügelige Barockgebäude des Wirtschaftshofs, mit Wohnungen der Stiftssozialen und einer Orangerie. Es befand sich rechts von der Hauptfront der Kanonie. Sein Vorgängerbau war der 1705 vom Brand zerstörte frühbarocke Wirtschaftshof. Seine Gestalt nehmen zwei reproduzierte Perspektiv-Federzeichnungen aus dem Jahr 1691 auf. Der Aufbau des neuen Hofes, der als Wohngebäude für Offizielle diente, war nach dem zweiten Brand im Jahre 1715 angefangen worden. An die Front des neuen Hofes wurde am 2. August 1718 die Statue des hl. Norbert als Ordensheiligen mit metallenen Ölbaumzweigen gesetzt. Am 1. August 1718 hat das Wappen des Abtes Benedikt Bönisch als Bauherrn die Frontseite ergänzt. Der Autor des Projekts bleibt unbekannt, es möge vielleicht der Olmützer Baumeister Lukas Kleckel gewesen sein. Beim Wirtschaftshof hat man den Garten mit Lustschlösschen des Abtes angelegt. Die Gestalt des Hofes mit Garten nimmt detailliert die reproduzierte Vedute aus dem Jahr 1749 auf.

Nach der Aufhebung des Prämonstratenserkonvents nutzte die Kanoniengebäude kurz das Generalseminar zur staatlichen Erziehung des katholischen Klerus aus. Der Wirtschaftshof diente als Wohngebäude für die im Seminar lehrenden Professoren. Die vorherige und neue Ausnutzung belegen die reproduzierten Pläne aus dem Jahr 1784. Die Untere Herrschaft, deren Verwaltungszentrum in Klášterní Hradisko war, wurde 1826 im Rahmen einer Versteigerung für 410 000 fl. vom kaiserlichen wirklichen Geheimrat und Kämmerer Philipp Ludwig Graf St. Genois d'Anneaucourt (1790-1857) gekauft. Der Hof diente seither ausschließlich den Bedürfnissen der Herrschaftsverwaltung. Seinen Zustand in dieser Zeit dokumentiert gründlich der am 1. März 1856 von Franz Hälbig signierte Plan.

Bis 1929 befand sich im Teil des Hofes die höhere Landes-Wirtschaftsschule. Dank dieser Schule errichtete man im Wirtschaftshof sukzessiv einige Wohnungen. Man adaptierte für sie die früher nicht bewohnbaren Räume, vor allem die der Hoflager. Nach 1948 diente der Hof als technische Hinterräume des Wohnwirtschaftsbetriebs. Man rekonstruierte den Hof in den Jahren 2006-2008 zur medizinischen Nutzung im Rahmen des Militärkrankenhauses, das sich seit Anfang des 19. Jahrhunderts in den Gebäuden der monumentalen barocken Kanonie befindet. Durch die erwähnte Rekonstruktion entstanden drei Abteilungen für die medizinische Behandlung der Dauer- und Suchtkranken sowie die technischen Hinterräume für den Kraftwagenbetrieb des Militärkrankenhauses.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Klášterní Hradisko (Kloster Hradisch, Stadtteil von Olomouc [Olmütz]) – ehemalige Prämonstratenser-Kanonie, Luftbild (Foto Archiv des Militärkrankenhauses Olomouc).

Abb. 2: Die Prämonstratenser-Kanonie Hradisko mit dem Konventsgebäude im Bau und dem Wirtschaftshof im J. 1691 (Reprofoto L. Mlčák).

Abb. 3: Die Prämonstratenser-Kanonie Hradisko mit fortschreitendem Aufbau des Konventsgebäudes und dem Wirtschaftshof im Jahre 1691 (Foto K. Dolejší).

Abb. 4: Der Wirtschaftshof, Ausschnitt des Perspektivplans der Prämonstratenser-Kanonie, 1749 (Foto Archiv des Muzeum umění [Kunstmuseum] in Olomouc, Ausschnitt 4a).

Abb. 5: Klášterní Hradisko, Katasterplan der Kanonie und des Wirtschaftshofs vom Landesingenieur Jacobi v. Eckholm, 1780 (s. auch Anm. 23, Reprofoto L. Mlčák).

Abb. 6: Klášterní Hradisko, Plan vom Wirtschaftshof vor der Aufhebung der Kanonie samt dem Entwurf seiner neuen Nutzung für das Generalseminar. Der Steinmetz und beeidigte Ingenieur Joseph Alois Stabel, 1784 (Foto Archiv des Muzeum umění in Olomouc).

Abb. 7: Klášterní Hradisko, Katasterplan der Kanonie, 1834, Lith. Edelmann und F. Winter 1837 (s. Anm. 17, Foto L. Mlčák).

Abb. 8: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Plan von Franz Hälbig, 1856 (s. Anm. 16 und 24, Reprofoto ZA Opava [Landesarchiv Troppau], Schnitte b–d).

Abb. 9: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Plan der nicht ausgeführten Bauänderungen, 1863 (Reprofoto L. Mlčák).

Abb. 10: Klášterní Hradisko, Katasterplan, 1872 (s. Anm. 18, Reprofoto L. Mlčák).

Abb. 11: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Frontansicht, 1936 (Foto Archiv NPÚ ÚOP [Nationalinstitut für Denkmalpflege, Facharbeitsstätte] in Brno [Brünn]).

Abb. 12: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Ecke, 1936 (Foto Archiv NPÚ ÚOP in Brno).

Abb. 13: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Hofteil, Zustand 2005 vor der Rekonstruktion (Abb. 13-19 Foto L. Mlčák).

Abb. 14: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, hinterer Flügel, Zustand 2005 vor der Rekonstruktion.

Abb. 15: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Sonde an der Hoffassade.

Abb. 16: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Sonde an der Hoffassade.

Abb. 17: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Innenraum, dekorative Ausmalung nach der Freilegung.

Abb. 18: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Fassade nach der Rekonstruktion.

Abb. 19: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Hofteil nach der Rekonstruktion

Abb. 20: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Untergeschoss, Baualtersplan 1:200, Farbenerklärung: braun – Barock; grün – Klassizismus; gelb – neuzeitliches Mauerwerk (erarbeitet von L. Mlčák)

Abb. 21: Klášterní Hradisko, Wirtschaftshof, Erdgeschoss und Obergeschoss, Baualtersplan 1:200, Farbenerklärung: braun – Barock; grün – Klassizismus; gelb – neuzeitliches Mauerwerk (erarbeitet von L. Mlčák)

(Übersetzung J. Noll)